

Zapisnik Mjesne konferencije KPJ u Zagrebu,
6. listopada 1935. godine

BOSILJKA JANJATOVIĆ

Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, Zagreb, SFRJ

Zagrebačka organizacija Komunističke partije Jugoslavije od svoga osnutka 1919. godine u toku cijeloga razdoblja do početka oružane socijalističke revolucije 1941. godine imala je značajno mjesto u pokretanju raznih akcija i formuliranju zahtjeva radničke klase i ostalih radnih slojeva za promjenu društvenih odnosa u samom gradu ali i na području Hrvatske, pa i Jugoslavije. Zato je istraživanje njezine povijesti uvijek i istraživanje povijesti borbe, zahtjeva, ostvarenja radničke klase i ostalih radnih slojeva i u Zagrebu i u cijeloj zemlji. O tome svjedoči niz sačuvanih dokumenata o njezinu radu u toku spomenutog razdoblja, bilo da je riječ o proglasima, direktivama, mišljenjima o pojedinim aktualnim pitanjima društva i klase, bilo da je riječ o zapisnicima s njezinih konferencija i drugih sastanaka. Treba reći da za to cijelo razdoblje nije sačuvan baš velik broj dokumenata o njezinu djelovanju, da je broj sačuvanih zapisnika s njezinih godišnjih konferencija malen.¹ Razlog za to je razdoblje njezina legalnoga djelovanja, tj. vrijeme od osnutka 1919. godine do proglašenja Obznane potkraj 1920. godine, uništenje velikog broja dokumenata nakon Obznane kako ne bi pali u ruke policije. Nakon toga KP se nalazi u dubokoj ilegalnosti zbog čega su također mnogi dokumenti uništeni.² Zato to više pobuđuje pažnju svaki sačuvani zapisnik s njezine godišnje konferencije. Takav značajan dokument, koji se ovdje objavljuje u cijelosti, jest i zapisnik s mjesne konferencije KPJ održane 6. listopada 1935. godine u Podsusedu, u neposrednoj blizini grada.³ Taj zapisnik potpuno potvrđuje konstataciju da je mjesna organizacija KPJ i 1935. godine pomno pratila i ocjenjivala društveno-politički život i u samom gradu i u cijeloj Jugoslaviji, te da je pokušavala pronaći rješenja

¹ Najpoznatiji sačuvani zapisnik, koji je ujedno i objavljen, jest onaj s Osmе mjesne konferencije KPJ u veljači 1928. godine, kada je Josip Broz i u KPJ počeo odlučnu borbu protiv frakcionasjenja, nakon što se s uspjehom borio s tom pojavom u sindikatima. O tome usp. *Josip Broz Tito*, Sabrana djela, knj. 1, Beograd 1977, str. 140—143; Osmа konferencija zagrebačkih komunista, Izvori, Zagreb 1980, str. 61—69.

² Usp. *Milovan Bosić*, Izvori za istoriju Komunističke partije Jugoslavije 1919—1941, Beograd 1984.

³ Arhiv Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske (AIHRPH), zbirka Policijski kartoni, br. 5485 (Josip Tomić).

za bitna pitanja i gradske organizacije KPJ i u zemlji, ali i za druge probleme vezane uz ekonomski položaj radničke klase i ostalih radnih slojeva sve do njihova aktivna sudjelovanja u društveno-političkom životu. No, prije nego što se nešto više kaže o samom zapisniku s te konferencije, održane u vrijeme sve intenzivnijeg uključivanja Komunističke partije u društveno-politički život i probijanja obruča ilegalnosti, valja nešto reći o organizaciji KPJ u Zagrebu do tog vremena i o situaciji u organizaciji KPJ u Zagrebu te, 1935. godine.

Nakon žestokih udaraca koje joj je nanijela policija u vrijeme terora šestojanuarske diktature, sudski i ostali organi vlasti u razdoblju 1929—1934. godine, KPJ u Zagrebu je već u toku 1934. godine savladala krizu u kojoj je bila i učvrstila svoje redove.⁴ Rezultat toga je bio izbor Mjesnog komiteta KPJ u sastavu Josip Poje, Mato Sudeta, Antun Rusek, te Dragutin Marušić na mjesnoj konferenciji s početka rujna 1934. godine. U isto vrijeme izabran je i Pokrajinski komitet KPJ za Hrvatsku i Slavoniju u koji su ušli Franjo Kralj, Dragutin Petrović, Danilo Raušević Šojka te vjerojatno Dragutin Marušić — svi iz Zagreba.⁵ Organiziran je i novi Tehnički aparat Mjesnoga i Pokrajinskog komiteta KPJ. Formirani su i rajonski komiteti, kojih je bilo četiri. Prvi je obuhvaćao dio centra grada (dijelove današnjih općina Centar i Medveščak), drugi područje također dijela centra grada (današnje općine Centar), treći je bio na području istočnoga dijela grada (današnja općina Maksimir), a četvrti područje Željezničke radionice i Trnja (današnja općina Trnje).⁶ Radilo se na formiranju petoga rajona, koji je osnovan tek nakon konferencije od 6. listopada 1935. godine i koji je obuhvaćao područje Trešnjevke (današnja općina Trešnjevka).⁷ Bila je konsolidirana i organizacija Saveza komunističke omladine Jugoslavije (SKOJ-a) na čelu s Mjesnim komitetom, koji je potkraj 1934. godine dobio funkciju Pokrajinskoga komiteta SKOJ-a za područje Hrvatske i Slavonije.⁸ Ojačane su i pozicije komunista i njihovih simpatizera u organizacijama Ujedinjenoga radničkoga sindikalnog saveza Jugoslavije (URSSJ-a), što se vidjelo i u pokretanju tarifnih i

⁴ Usp. B. Janjatović, *Revolucionarni radnički pokret u Zagrebu 1929—1934. godine, Časopis za suvremenu povijest*, 2/1983, 1—31.

⁵ Isto, str. 23 i 24; *Josip Broz Tito*, *Sabrana djela*, knj. 2, str. 239, 240, 285, 354, 358. U autobiografiji Dragutina Marušića, napisanoj vjerojatno potkraj 1935. ili na početku 1936. godine, koja se čuva kao fotokopija iz fonda Kominternu u Arhivu CK SKJ (ACKSKJ) u Beogradu (sign. KI 1935/187), autor kaže da je bio na početku 1934. godine član MK KPJ za Zagreb, te da je izabran opet u isti forum na mjesnoj konferenciji 1934. godine. Ništa ne govori o svom izboru u Pokrajinski komitet KPJ. Međutim, neki drugi podaci, navedeni u spomenutom radu o radničkom pokretu u Zagrebu u razdoblju 1929—1934. godine, govore o tome da je bio i član Pokrajinskog komiteta KPJ.

⁶ Usp. *Ivan Krajačić*, *Dva komiteta u Zagrebu, Četrdeset godina*, zbornik sećanja aktivista jugoslovenskog revolucionarnog radničkog pokreta, Beograd 1960, str. 146 (članak je napisan i prema sjećanju J. Tomića). Krajačić tu kaže da je sekretar prvoga rajona bio Divko Budak, drugoga — Ćiro Brezovec, trećega Panta Brijaček, četvrtoga on, a petoga Marko Belinić.

⁷ Isto. Ovdje se kaže da je peti rajon formiran u toku 1935. godine, a u samom zapisniku s konferencije 6. listopada 1935. vidi se da je u vrijeme njezina održavanja peti rajon bio u formiranju.

⁸ Usp. *Vojo Rajčević*, *Revolucionarni omladinski pokret u Hrvatskoj 1929—1941*, Zagreb 1980, str. 90.

štrajkaških akcija, te drugih sindikalnih aktivnosti i u sportskim i kulturno-umjetničkim društvima.⁹ U toku 1935. godine, bez obzira na manje policijske prodore u redove komunista, taj je položaj komunističkog pokreta u cjelini, a same organizacije KP posebno, očito bio dovoljno učvršćen, pa je CK KPJ odlučio da sjedište Zemaljskog biroa (u čijem su sastavu bili Franjo Kralj, Dragutin Marušić, Đorđe Mitrović, Ivan Tomanić te neki drugi) bude u Zagrebu.¹⁰ Naime, u jesen 1934. godine bio je uhapšen Josip Poje i još neki njegovi drugovi, a u veljači 1935. godine Dragutin Marušić i još neki u vezi s provalom policije u redove organizacije Crvene pomoći.¹¹ Ta hapšenja i kasnije suđenja nisu omela rad organizacije Komunističke partije, štoviše, odmah je bila popunjena novim članovima, a Mjesni je komitet također odmah iznova sastavljen. Na inicijativu Dragutina Marušića, koji je bio pušten zbog nedostatka dokaza, formiran je novi Mjesni komitet KPJ u koji su ušli Ciro Brezovec, sekretar Drugoga rajona, inače tekstilni radnik, Divko Budak Simo, sekretar Prvoga rajona i član Saveza privatnih namještenika, Josip Tomić Pero, u ime namještenika gradskih komunalnih poduzeća, te Ivan Krajačić Stevo, sekretar Četvrtoga rajona.¹² Neko je vrijeme radom Mjesnoga komiteta, čini se, rukovodio D. Marušić, a kasnije je funkciju sekretara preuzeo Josip Tomić Pero.¹³ Rukovodili su radom više od stotinu komunista, vjerojatno ih je bilo između 120 i 140, raspoređenih u ćelije po poduzećima (uglavnom), odnosno u spomenute rajonske komitete.¹⁴ Bili su povezani i s dobro organiziranim mrežom SKOJ-a. Članova SKOJ-a u Zagrebu bilo

⁹ Usp. B. Janjatović, O nekim aspektima djelovanja KPJ u zagrebačkim sindikatima i preuzimanju vodeće uloge u URSSJ-u u razdoblju 1933—1941. godine, zbornik Revolucionarni radnički pokret u Zagrebu između dva svjetska rata, Zagreb 1968, str. 264 i dalje.

¹⁰ Usp. Pregled historije Saveza komunista Jugoslavije, Beograd 1963, str. 216 i dalje; Josip Broz Tito, Sabrana djela, knj. 2, str. 259, 311, 342, 351 i dalje, gdje se govori o Franji Kralju, Ivanu Tomaniću, Đorđu Mitroviću. Zanimljivo je navesti i podatak iz spomenute autobiografije D. Marušića, koji kaže da je malo radio u Zemaljskom birou zbog svojih obaveza sindikalnog rukovodioca, sekretara Saveza šivačto-odjevnih radnika za područje Hrvatske i Slavonije.

¹¹ ACKSKJ, KI 1935/187; o tome govori i I. Krajačić u spomenutom sjećanju. Iz policijskog kartona Antona Ruseka (AIHRPH, Polic. kartoni, br. 4047) vidi se da je uhapšen 18. veljače 1935. zajedno sa Stanislavom Čagljevićem, Zorom Nikolić i drugima, te da je bio u vezi s D. Marušićem koji je dan kasnije uhapšen. Nakon sudskog procesa oslobođeni su. D. Marušić navodi u spomenutoj autobiografiji da je bio četiri mjeseca u zatvoru. Crvena pomoć (CP) bila je sekcija Međunarodne organizacije za pomoć borcima revolucije. Za područje Jugoslavije osnovana je 1923. godine, kao legalna organizacija kojom je rukovodila KPJ. Nakon 1929. prelazi u ilegalnost. Prikupljala je materijalnu pomoć za uhapšene, suđene i utamničene revolucionare i njihove porodice. Obavještavala je javnost o položaju tih revolucionara i njihovih porodica.

¹² I. Krajačić, Dva komiteta, n. dj.

¹³ Isto. Zanimljivo je napomenuti da je J. Tomić na saslušanju u policiji, kad je uhapšen kao komunist na početku siječnja 1936. godine, izjavio da je ušao u Mjesni komitet KPJ za Zagreb potkraj travnja 1935. godine posredstvom Franje Kralja, koji ga je upoznao s D. Marušićem. Rekao je da je bio zadužen za Tehnički aparat, a da je sekretar MK bio Divko Budak. Nabrojio je i ostale članove Komiteta — Brezovec, Marušić i on. Izjavio je da je njegovo ilegalno ime Simo, Budakovo Pero; je li to bilo slučajno ili je htio zavarati policiju ne može se utvrditi jer se i on i Krajačić sjećaju drugačijih nadimaka, kao što je već spomenuto (AIHRPH, Polic. kartoni, br. 5485).

¹⁴ O tome vidi ovaj Zapisnik.

je oko 250, također raspoređenih u rajonske komitete i jedan na sveučilištu, odnosno u ćelije.¹⁵ Zamjetan je bio uspjeh komunista i u URSSJ-ovim savezima: u toku 1935. godine oni su ojačali svoje pozicije u Mjesnom međustrukovnom odboru URSSJ-a, u Oblasnom odboru Saveza građevinskih radnika, u Savezu kožarsko-prerađivačkih radnika, podružnici Saveza bankovnih, osiguravajućih, trgovačkih i industrijskih činovnika Jugoslavije (SBOTIČJ). Iste su godine u upravu obnovljene podružnice Saveza općinskih i tramvajskih namještenika i radnika za zagrebačku oblast ušli u većini komunisti. To im je, uz pozicije već stečene u razdoblju od 1929. do 1934. godine, omogućilo da vode niz tarifnih i štrajkaških akcija, ali i čisto političkih manifestacija posredstvom sindikalnih organizacija. Tako su 16. siječnja 1935. godine organizirali demonstracije nezaposlenih radnika, povelili su akciju za jedinstveni istup svih radnika u izborima za samoupravne organe Središnjeg i okružnih ureda za socijalno osiguranje radnika, držali su masovne skupštine radnika, itd. U tarifnim i štrajkaškim akcijama, zahvaljujući inicijativi komunista i njihovih simpatizera, radnici su nastupali ofenzivno, borbenu zahtijevajući povišenje nadnica, slobodno biranje radničkih povjerenika, slobodu organiziranja, bolje radne uvjete, sklapanje kolektivnih ugovora, proslavu 1. maja, itd. Poneki od štrajkova dobiva i izrazito političko obilježje. U toku 1935. godine u Zagrebu su organizirana 33 štrajka s oko 4500 štrajkaša, i to najviše među tekstilcima (16), kožarcima (8), metalcima (4), drvodjeljcima (2), građevinarima (2), živežarima (1). Štrajkovi su trajali od nekoliko sati do više od dva mjeseca i u većini su bili uspješni za radnike.¹⁶ Organizaciono stanje, tj. relativno velik broj komunističkih organizacija i njihova mreža i sposobnost za akciju, došlo je do izražaja i u svima drugim područjima djelatnosti, a ne samo u pokretanju radničkih akcija. Jačanje komunista u sindikatima URSSJ-a omogućilo je i njihovo efikasno suprotstavljanje socijaldemokratima, socijalistima u samom URSSJ-u, u kojem su socijalisti imali prije toga vodeću ulogu. Međutim, to suprotstavljanje politici socijalista nije se vidjelo samo u pokretanju radničkih akcija nego i u borbi za jedinstvo radničke klase, za jedinstvo svih radnika bez obzira na organizaciju, pa i onih neorganiziranih. Baš u Zagrebu u skladu s politikom Komunističke partije Jugoslavije, te zahtjevima komunističkog pokreta u svijetu, počeli su i vođeni su pregovori sa socijalistima u vezi s pokušajem stvaranja Jedinstvene radničke partije Jugoslavije.¹⁷ Bilo je to vrijeme priprema VII kongresa Kominterne i uoči njegova održavanja u ljeto 1935. godine, kad je međunarodni komunistički pokret u procjeni međunarodne situacije učinio zaokret u svojim odnosima sa socijaldemokratima naglašavajući potrebu suradnje s njima u borbi protiv sve izrazitijeg jačanja fašističkih snaga u svijetu, prvenstveno nacističke Njemačke i fašističke Italije. Na tom je kongresu pokrenuta i inicijativa za stvaranje Narodne fronte slobode u kojoj bi se udružile u svim zemljama svijeta, a osobito Evrope, antifašističke snage u borbi protiv

¹⁵ Vidi bilj. 8.

¹⁶ Vidi bilj. 9.

¹⁷ Usp. *Ivan Jelić*, Komunistička partija Hrvatske 1937—1941, Zagreb 1972, str. 45 i dalje; *isti*, Komunistička partija Hrvatske 1937—1945, Zagreb 1981, knj. 1, str. 47 i dalje, gdje je navedena i ostala literatura.

sve izraženije agresivnosti fašističkih država ili pokreta u pojedinim zemljama.¹⁸ Osnova Narodne fronte slobode imala je biti jedinstvo radničke klase, akciono prije svega, ali i organizaciono. Zato je i u Jugoslaviji, a dakako i u Hrvatskoj, gdje u to vrijeme, u vezi s petomajskim izborima 1935. godine i oživljavanjem političkog života, Hrvatska seljačka stranka (HSS) sama i posredstvom svojih organizacija (od kojih je za radničku klasu posebno značenje imao Hrvatski radnički savez — HRS) pokušala okupiti razne slojeve naroda u borbi za vlast s tadašnjim režimom, KPJ zvala na suradnju i okupljanje sve antirežimske snage. Tako je zvala na suradnju i Hrvatsku seljačku stranku i njezinu organizaciju za radnike — Hrvatski radnički savez, ali bez uspjeha. Sama HSS, a dakako i njezina ekspozitura HRS odbijali su bilo kakvu mogućnost suradnje s komunistima tvrdeći da su oni narodna fronta i da njima ne treba ničiji diktat, a osobito ne komunistički.¹⁹

To su bili uvjeti i situacija u kojima se održala mjesna godišnja konferencija na početku listopada 1935. godine. Na njoj su sumirani rezultati u organizacionom razvoju KP u Zagrebu, uočeni su dometi i propusti, ocijenjena je politička situacija i dana je analiza glavnih političkih snaga. Određeni su na njoj i zadaci za budućnost: od jačanja organizacije KP u samom gradu do plana okupljanja radnika u raznim akcijama. Na konferenciji su izabrani i novi članovi Mjesnoga komiteta i to tri radnika, te dva intelektualca.²⁰ Bili su to: Ivan Brijaček Panta, Marija Raušević i Ivan Krajačić Stevo, radnici, te Josip Tomić Pero i Divko Budak Simo, intelektualci.²¹

O svemu tome, iako zbog razloga ilegalnosti bez spominjanja pravih imena, govori ovaj zapisnik. Sačuvan je u Kominterni, a u nas se nalazi kao fotokopija, odnosno snimak na mikrofilm, u Arhivu CK SKJ u Beogradu, u fondu Kominterne pod signaturom KI 1935/521. Kako se iz fotokopije može vidjeti dokument je pisan strojem, ima 13 i po gusto tipkanih stranica. Na njemu su, vjerojatno nakon primitka u Kominterni, dodani žigovi, rukom pisane bilješke, te potcrtane određene riječi ili cijele rečenice. Sve će se to navesti u bilješkama. Za tisak je zapisnik pripremljen na uobičajeni način izdavanja izvorne građe: riječi koje nedostaju stavljene su u uglate zagrade, a sačuvan je u grafičkom pogledu izgled dokumenta s fotokopije; riječi podvučene strojem u tekstu tiskane su kurzivom.

¹⁸ Isto. Usp. i Komunistička internacionala, Stenogrami i dokumenti kongresa. Sedmi kongres Komunističke internacionale. Moskva 25. jul—21. august 1935, Gornji Milanovac 1983, knj. 11 i 12.

¹⁹ O tome vidi B. Janjatović, Politika HSS-a prema radničkoj klasi. Hrvatski radnički savez 1921—1941, Zagreb 1983.

²⁰ ACKSKJ, KI 1935/564.

²¹ I. Krajačić, Dva komiteta, n. dj.

ZAPISNIK²²
MJESNE PARTIJSKE KONFERENCE U ZAGREBU,
ODRŽANE 6. X 1935.

Prisutni: predstavnik PK,²³ članovi MK,²⁴ delegati sa rajona i to: I. rajon zastupan sa 3, II. rajon sa 4, III. rajon sa 2 i IV. rajon sa 1 delegatom²⁵ — te stenograf kao zapisničar.

Predsjednik²⁶ pozdravljajući prisutne otvara konferenciju sa slijedećim dnevnim redom:

- 1.) Izvještaj MK o dosadanjem radu, te izvještaj delegata sa rajona;
- 2.) Izvještaj o unutarnjoj i vanjskoj političkoj situaciji (konstatacije i neposredne zadaće);
- 3.) Izvještaj o radu VII. Kongresa Kominterne u vezi sa borbom protiv fašizma i rata;
- 4.) Rad u sindikatima i među nezaposlenim;
- 5.) " među omladinom;
- 6.) " u vojsci;
- 7.) " među ženama;
- 8.) " na selu;
- 9.) " u CP;²⁷
- 10.) Izbor novog MK;
- 11.) " delegata za osnivački [kongres KPH].²⁸

²² Dokument na prvoj stranici, u glavi, nosi oznaku 5376 y 2, pisanu dijelom rukom, dijelom žigom; sa strane, na margini iste stranice, dodano je rukom »hier unmöglich abzuschreiben«.

²³ Predstavnik Pokrajinskoga komiteta prema sjećanju I. Krajačića i prema spomenutom policijskom kartonu Josipa Tomića bio je Franjo Kralj. On tada više nije bio sekretar PK — izabran je na tu dužnost u rujnu 1934, ali od polovice 1935. godine tu je dužnost obavljao D. Petrović. Kralj je na konferenciji nastupio pod novim ilegalnim imenom — kako se to sjeća Krajačić i kako se to navodi u policijskom kartonu Josipa Tomića. Vidi bilj. 10.

²⁴ Vidi bilj. 12.

²⁵ Tko su sve bili delegati rajona ne može se točno reći. Prema policijskom kartonu Josipa Tomića na konferenciji je bilo prisutno oko 15 osoba, od toga su bile tri žene. Također se tu kaže da su na konferenciji diskutirali Divko Budak Pero, Franjo Kralj Janež, Ivan Brijaček Stepinec, Ciro Brezovac i Josip Tomić Simo. Delegat četvrtog rajona bio je I. Krajačić Stevo, kako sam navodi u svom sjećanju. O Divku Budaku i I. Krajačiću Stevi, narodnim herojima, usp. Zbornik narodnih heroja Jugoslavije, Beograd 1975, knj. I, str. 119/120 (D. Budak) i 405/406 (I. Krajačić). Tu se kaže da je Divko Budak postao članom MK Zagreb 1934. godine; za I. Krajačića se navodi da je u proljeće 1934. godine kooptiran u MK, a 1935. godine u PK KPJ za Hrvatsku i Slavoniju.

²⁶ U policijskom kartonu Josipa Tomića kaže se da je na samoj konferenciji između prisutnih izabran jedan čovjek od oko 40-ak godina za predsjednika. Ne navodi se njegovo ime.

²⁷ Crvena pomoć. Vidi bilj. 11.

²⁸ Na mjestu gdje piše »kongres KPH« udaren je spomenuti nečitki žig.

*Janež:*²⁹ Pozdravljam konferenciju ispred PK i želim da što bolje pretrese i ogleda dosadnji rad i donese pravilne smjernice za budući rad.

*Pero od MK:*³⁰ čita izvještaj — to je sumarni izvještaj MK o njegovom radu, kao i o radu cjelokupne mjesne organizacije, te kritika toga rada, u koliko ga MK vidi. Treba taj izvještaj pretresti, a naročito drugovi sa rejonu. U podnašanju izvještaja da uzmu u kritiku i rad MK i da svi zajedno donesemo zaključke i smjernice za budući rad.

Pretsjednik: neka najprije rejonu podnesu izvještaje i odmah neka popune izvještaj MK, budući da je rad rejonu vezan sa radom MK. Prije toga neka MK dopuni svoj izvještaj o organizacionom pitanju i o izgradnji kadra.

Pero od MK nastavlja izvještaj i na koncu čita prijedlog MK za rezoluciju, koja se prihvaća.

Pretsjednik: prelazimo na izvještaje rejonu:

*I. rejon:*³¹ Imali smo defekt. Prvo su se dogodile provale,³² stoga je morao prići kooptiranju rukovodećih drugova. Uz to bio je neka popunbena stanica za ostale rejonu, koji su se osnivali, naročito za III. To je djelovalo i na rad; pojedini drugovi nisu više od mjesec dana osim jednoga koji je ostao u njemu od početka. I. rejon sudjelovao je u svim akcijama skoro svim snagama. Danas broji 39 članova p.[artije] i 20 simpatizera (čita rezoluciju). Glede uličnog karaktera trebalo bi uputiti rad rejonu u pravcu velike tvornice³³ u kojoj radi i jednog preduzeća.

*II. rejon:*³⁴ Od prošlogodišnje konferencije mnogo se je izmjenilo. Ostao je samo jedan stari član. Kod osnutka III. rejonu morao je predati nekoliko ljudi. Padom nekih starih, iskusnih drugova, ostao je rad na mladima, još neiskusnim drugovima. Bilo je tu kojekakvih stvari, bilo je krivo podnešenih izvještaja, čak lažnih, grupa se uopće nije sastajala i nije čitala materijal. MK je pravodobno dodijelio te drugove na drugi rad i kooptirao druga 2 člana. Od tada funkcionira dobro. Do R.[ajonske] konf.[erencije] brojio je 42 člana.³⁵ U koliko se je promijenilo to ne mogu izvijestiti. Na konf.[erenciji] je doneta rezolucija: . . .³⁶

Plan rada će se stvoriti za 14 dana i predati MK na proučavanje.

III. rejon: Ja sam stupio prije 3 mjeseca pa još nisam tako dobro upućen u rad, te ću govoriti koliko mi je poznato, budući da delegat nije došao. Ispočetak je išlo slabo, labavo, drugovi su bili neiskusni. Nije bilo osnova za

²⁹ Vidi bilj. 23.

³⁰ Josip Tomić.

³¹ Vjerojatno je to bio Divko Budak, koji je prema sjećanju I. Krajačića bio sekretar prvoga rajona.

³² To se možda odnosi na spomenutu provalu u vezi s Crvenom pomoći. Vidi bilj. 11.

³³ Vjerojatno je riječ o tvornici kože, današnjoj »Astri«. Moglo bi se zaključiti da je delegat bio iz te tvornice.

³⁴ Sekretar Drugoga rajona bio je prema sjećanju I. Krajačića Ćiro Brezovec, pa je on vjerojatno govorio u ime toga rajona.

³⁵ Broj 42 i riječ člana su podvučeni, naknadno, rukom.

³⁶ Rezolucija je sačuvana u ACKSKJ, KI 1935/518. U njoj se govori o budućem radu u devet točaka: od izgradnje organizacije, djelovanja u sindikatima, borbe protiv fašizma i rata, rada među omladinom, u vojsci, na selu, među ženama, Crvenoj pomoći do izgradnje kadrova.

rad. Sve srno akcije izvršili. Na demonstracije smo dolazili. Rejon ima 8 jedinica³⁷ sa 35 čl[anova]. Sada ima 37 članova.³⁸ Rezolucija skučena iako se je mnogo raspravljalo. Donešene su samo konstatacije, a slabo su je izradili. Čita. . . .

*IV. rejon:*³⁹ Sav u preduzeću i to u tri preduzeća.⁴⁰ Od lani 23 člana. Krivnjom jednoz člana nije zastupan na godišnjoj konferenciji. Danas broji 30 drugova.⁴¹ Ima svoju organizaciju SKOJ-a, koja broji 15 ljudi.⁴² Unapred ne mogu ništa kazati, jer nema druga. Učestvovali smo djelomično u svim demonstracijama, jer su članovi mnogo zaposleni i preduzeće radi u 2 ture, pa stoga uživaju neka »povlaštenja« i mogu biti manje aktivni nego ljudi iz privatnih preduzeća. U sindikatu nijesu organizovani, jer postoji nac.[ionalistički] sindikat,⁴³ kojemu bi se trebalo priključiti, a tu nisu mogli pristupiti.⁴⁴ [Sam] sindikat broji [60] članova, pa nije bilo potrebe, da naši drugovi ulaze i da se blate od tih ljudi.⁴⁵ Postoji još jedan sindikat u kom ima najviše činovnika. Tu međutim postoji posebni delegat.[ski] sistem, po kojemu se ne može doći do izražaja. Taj broji mnogo članova, a tu dolaze delegati, konfidenti svojih pretpostavljenih, pa smo smatrali da tu nije zgodno.⁴⁶ Osniva se novi sindikat i tu će se ući.⁴⁷ Zasada se još nije imalo kamo, da se ne pogreši. Da smo se ocijepili od S[ocijal] D[emokracije], pogriješili bi. Ni ovdje se neće moći odlučiti. Pitanje ostaje otvoreno, dok se ne donese zaključak. Rezolucija nema nikakvih osobina: Čita . . . (posle govori opet): za rejon nije bila predviđena rezolucija pa se nabrzo skalupila, a ni svi delegati nisu došli ovamo.

Opaska stenografa: rezolucije koje su rajoni čitali, nisam stenografirao, pošto one postoje otšampane.⁴⁸

Pretsjednik: Ima 5 rajona. Ko će za V. rajon. — V. je u formiranju. To znači da nema pet.⁴⁹ Predimo na diskusiju o organizacionom pitanju pa molim da delegati ne budu predugački, a delegati koji nisu izvještavali da nadopune izvještaj o org.[anizacionom] pitanju i izgradnji kadra.

*Stepinac:*⁵⁰ Osvrnuću se na izvještaj MK u vezi sa ostalim izvještajima. Čuli smo izvještaj MK i mogli smo konstatovati slabu stranu čitave P[artije], koja hramlje usled udaraca i ponavlja stare greške. U pitanju generalnog štrajka MK je rđavo procijenio situaciju (N.N.; masovni opći štrajk, a ne generalni).

³⁷ Broj 8 i riječ jedinica podvučeni su naknadno rukom. Tko je bio predstavnik Trećeg rajona nije se moglo utvrditi.

³⁸ Broj 37 i riječ jedinica podvučeni su naknadno rukom.

³⁹ Predstavnik Četvrtoga rajona vjerojatno je bio Ivan Krajačić Stevo.

⁴⁰ Sigurno je riječ o Radionici državnih željeznica. O koja je druga dva poduzeća riječ nije se moglo točno utvrditi.

⁴¹ Riječi — broji 30 drugova — naknadno su podvučene rukom.

⁴² Usp. V. Rajčević, Revolucionarni omladinski pokret, n. dj. 91.

⁴³ Udruženje nacionalnih željezničara i brodara.

⁴⁴ Podvučene riječi: mogli pristupiti.

⁴⁵ Podvučene riječi: od »pa nije bilo« do »blate od tih ljudi«.

⁴⁶ Možda je riječ o Savezu privatnih namještenika iz sastava URSSJ-a, a možda i o nekom drugom sindikatu.

⁴⁷ Koji je to sindikat nije se moglo utvrditi.

⁴⁸ Vidi bilj. 36.

⁴⁹ Vidi bilj. 25.

⁵⁰ Ivan Brijaček Panta.

Mase su smatrale da je generalni štrajk. Radi se o štrajku da se prisili vlast da ne dozvoli falsifikovanje izbora. Bila je greška . . . onda kada je posle diktature frakcija zvala javno na ustanak, a mase su neodređene. Takove odluke štete ugledu partije. Slaba politička izgrađenost, slabe veze sa CK. Da je bilo više povezanosti i samostalnosti, do ovakove odluke nebi smjelo da dođe.⁵¹ Znamo kako se lamentariše kako je sve jadno svršilo. Mi smo se javno morali odricati, a PK u organu⁵² je pisao, da je to djetinjarija. Nije dovoljno priznanje greške. M.K. mora najenergičnije osuditi ovakove greške. Letak je potpisao MK i PK.⁵³

Akcija za izbore. Vidjeli smo akciju i pokušaje partije. Slaba povezanost sa masama. Nema naročitog pregleda. Zadnji događaji zatekli su P[artiju] dezorganiziranu, a nije imala ni stava. Događale su se greške kao i za općinske izbore. Opća pometnja, razne rezolucije, samo na čelu događajima — toga nema. Ne znam do koga je krivnja. Krivnja je na strukturi organizacije i samoga članstva.

Struktura: na jednoj strani većinom odozgo stari, upućeni ljudi, hiperkonspiracija, ona samo škodi radu i širenju organizacije. U interesu hip[er]k[on]sp[ir]acij[e] ne dolazi se ni do masa. S druge strane kod novih ljudi, koji stupaju u članstvo, nemanje pojma o konspiraciji i osnovnim dužnostima komunista. Odgovorni dakle ljudi dolaze kod kompromitiranih drugova, gdje u skupu od 5—6 ljudi čitaju otvoreno »P«.⁵⁴ Opomene se ne shvate ozbiljno. Sreća, da je izvjesna sloboda. Kad bi opet došlo do terora došlo bi i pored strogoće kazni do provala. Tim se pitanjem treba pozabaviti u čitavoj organizaciji Kompartije. Prvi uslov za nove članove treba da bude da nisu brbljavi, da su aktivni, da ne piju i da su konspirativni. Evo na primjer nismo se ranije sastajali, dok nije bila potrebna konspiracija uvek smo na ovakve konferencije povelili sobom nekoliko ljudi, koji su držali stražu, a imali smo pregled odasvud, da se spriječi provala. Mi ovdje sjedimo, a da se niko i ne makne, da nas ne bi mogli zateći. Treba napisati (glas: ima part[ijska] uputa o k[on]sp[ir]acij[i] sa novim iskustvom, o saslušanjima na policiji, i to ima). Ovog proljeća bili su ogromni procesi od 20—30 ljudi. Čudi me da se na mjesnoj k[on]f[er]enciji nije zadržalo duže na tome. Prema izvještaju MK i RK jedinice i članovi imaju premalu akcionu sposobnost. Članovi treba da rade svuda sa svim svojim raspoloživim vremenom kao komunisti bez obzira na naloge i odluke i bez njih. A svaki član da znade što treba da radi. Čim nema uputa i rukovodstva onda je sve labavo. Česta pojava kad neko stupa u organizaciju da se upregne i na njega

⁵¹ U vezi s petomajskim izborima za Narodnu skupštinu KP je u Zagrebu poduzela niz akcija: četiri dana prije izbora PK je ponudio suradnju vodstvu HSS-a, dru V. Mačeku, ali je on tu suradnju odbio. Prijedloge u obliku letka, štamparog u 2000 primjeraka, raspačali su po gradu pripadnici komunističkog pokreta. Na sam dan izbora raspačavani su letci s pozivom da se organizira masovni politički štrajk. Akcija je ostala bezuspješna. Održane su toga dana jedino demonstracije oko 150 ljudi, ali je vodstvo HSS-a bilo za mir, pa ni te demonstracije nisu ispale kako se očekivalo. ACKSKJ, KI 1935/256.

⁵² Organ — *Strp i čekić*. Pod tim imenom izlazio je od 1925. do 1941. godine. Od travnja 1926. godine ima podnaslov Komunistički list. Od listopada 1928. bio je Centralni organ KPJ, a od prosinca 1928. Bilten CK KPJ, od 1935. organ FK KPJ za Hrvatsku, od svibnja 1940. Organ Središnjeg odbora KPH, od kolovoza 1940. i dalje organ CK KPH.

⁵³ Vidi bilj. 49.

⁵⁴ »P« — *Proleter*, organ CK KPJ, počeo izlaziti 1929. godine u Zagrebu i izlazio do 1942. godine. Usp. *Proleter 1929—1942*, fototipsko izdanje, Beograd 1968.

dolaze svi tereti, koje nekad ne može podneti, malakše i izgubi volju za rad. Treba organizovati razdiobu tereta na sve drugove. Osim toga treba ispitati mogućnost rada pojedinih jedinica i pojedinih članova. Celijama se daje obilan materijal. Međutim aktivna nesposobnost i nepažnja, uputa se samo pročita ili ni ne pročita i samo spali a instrukcije ostaju mrtvo slovo. Trebalo bi ispitati gdje se koja jedinica može da uposli.

K. P. ima svoje zadatke, svoj program, a rad se razvija prema prilikama, za to su komiteti i pročelnici da shvate situaciju, da promene taktiku jedinica. Zadaci su isti danas kao i pred pet godina.⁵⁵ Sterilno je donošenje odluka, ako se uporedo s tim ne radi. Neka MK po mogućnosti ispita mogućnost raspodjele rada MK i RK. Ima sva sila radničkih društava, pjevačkih, esperantskih, sportskih itd. To pitanje nije dodiruto u izvještaju, prema tome se nije ništa ni uradilo, da se ta društva osvoje. Priznajem poteškoće, ali se ne možemo zadovoljiti samo konstatacijom. Moglo se je podreti tamo organizovati. I samim je sindikatima trebalo posvetiti više pažnje. Trebalo bi osposobiti kadar ljudi, koji će ići ispravnim putem, koji će donijeti ploda. Prema žrtvama koje su od strane partije podnesene prema tim žrtvama nemamo uticaja u masama. Krivnja je na vodećim forumima, a zato što smo skresani od terora. Vidi se nesposobnost, ponavlja se isto iz 924 god. kad se je partija formirala i pravila greške u nacionalnom pitanju. Jedino korisna je najnovija odluka po nacionalnom pitanju, koja je dobra za postojeće prilike.⁵⁶ Mase su klipsale za seljačkom strankom, iako ona nije podnosila nikakove žrtve. Jedino što su za diktature uradili bili su individualni teroristi potpomognuti od italijanskog fašizma.⁵⁷

Naš uticaj na mase je slab. Zašto je tako i može li se to stanje da popravi? Konstatiram, da i pored tih nedostataka je bilo malo političke samostalnosti. Od početka partije do danas malo se je radilo u pojedinim društvima. Treba da ulazimo u ta društva i da tamo radimo u interesu KP. U fašističkim društvima treba ulaziti i minirati ih. Dok mi sjedimo i govorimo oni najgluplji argumentima uspejaju da politički organizuju seljake i malograđane zabranom političkog djelovanja. I križarske organizacije ponovo djeluju. Njihov je glavni cilj rad protiv »marksista raznih frakcija«, a za Hitlera i fašizam. Hvalospjevi prilikama u Španiji, Austriji. Zadnji broj Hrvatske Straže⁵⁸ ima sliku parade Ognjenih Krstova gdje De la Rok govori fašistima. To ideološko pripremanje ne dolazi samo od strane crkve već i od ostalih političkih elemenata.

Jedan mali dio HSS unosi također fašističku ideologiju. Taj mali dio je i najagilniji dok ostali spavaju. Ako dopustimo taj uticaj, doživjećemo da nećemo smeti ni blizu, pogotovo kod frankovaca. Velika je opasnost na selu, gdje se već govori o Hitleru. Ako ne bude snaga da se spriječi taj razvoj fašizma ima-

⁵⁵ Cijela rečenica naknadno podvučena rukom.

⁵⁶ Misli se na odluke Splitskog plenuma CK KPJ održanog u lipnju 1935. godine o rješenju nacionalnog pitanja na osnovi prava svakog naroda na samoopredjeljenje uz mogućnost otcjepljenja, ali ipak u granicama Jugoslavije, dakle bez njezina razbijanja. Usp. o tome Pregled istorije Saveza komunista Jugoslavije, str. 200 i dalje.

⁵⁷ Riječ je o tzv. Ličkom ustanku 1932. godine koji su organizirali vodeći krugovi ustaške emigracije — zapravo o napadu grupe pripadnika ustaške organizacije na žandarmerijsku stanicu u Brušanima. Usp. o tome Todor Stojkov, O takozvanom Ličkom ustanku 1932, *Časopis za suvremenu povijest*, 2/1970, str. 167—180.

⁵⁸ List je izlazio u Zagrebu, a vodili su ga klerikalci.

ćemo velikih poteškoća. Tome treba posvetiti osobitu pažnju. To se sve radi bez naročitog rukovodstva. Nema plana.

I. rajon: Partija ima frakciju, koja rukovodi Prijateljem prirode.⁵⁹ Kako zamišljaš raspodjelu; po jedinicama ili po drugovima unutar jedinica,

*Stepinec:*⁶⁰ MK treba da ispita sva društva, prvenstveno radnička, da li imaju frakcije. RK treba da ispita članove jesu li tamo začlanjeni. Esperantsko društvo ima članove KP i oni traže vezu, međutim nečijom krivnjom još nisu povezani.⁶¹ RK treba da ispita ljude i njihovu sposobnost te da ih prema tome i uposli.

*Tot:*⁶² Po izvještaju MK o njegovom radu. Slažem se s time što je drug rekao. U toliko ne što po pitanju odlazanja u društva ne možemo kriviti MK. Ima direktiva da se ulazi u ovo društvo. RSO⁶³ grupe borbenih radnika treba da se svuda stvaraju,⁶⁴ a mi nemamo drugova nego u Prijatelju prirode. Drugovi ne dopiju. Oni početnici nemaju dovoljno sposobnosti. Oni drugi nemaju dovoljno vremena. Čijom krivnjom, to neznam. Svojom i MK. Treba im omogućiti kretanje među masama. Oni rade međusobno ali ne među masama.⁶⁵ Oni nemaju mogućnosti da idu na izlete i slične priredbe. Što se tiče prvog maja MK nije vodio dovoljno računa o demonstracijama.⁶⁶ Rečeno je da će biti skupština. Dva dana pred prvi maj MK nije znao da su rajoni odredili da se ide na biralište. Treba zamjeriti MK da organizacija nije išla po njegovoj inicijativi, već da je svaki rajon radio po svojoj. II. rajon je zaključio: da će svi ići pred KOLO i tamo se sastati, a MK to nije znao. Po pitanju besposlenih donesene su rezolucije ali više ništa. Pojedini savezi su organizovali besposlene. Ustanovljena je frakcija za hranu i drugo ništa. MK nije to vodio. Tu je trebalo centralno rukovodstvo, koje bi raspoređivalo. Poznato je da članovi od MK na više ne treba da su članovi ćelija.⁶⁷ Ja se tome pokoravam, ali mislim da bi bilo potrebno da i svaki od tih članova bude član svoje ćelije. Kako će MK kontrolirati da li je RK izvršio sve tačno. RK je mlad po silama i oni nemaju iskustva i ne mogu da se snađu. Ovi su opterećeni, ali i oni su. Imade mnogo sastanaka. Ta se odredba opravdava iz konspirativnih razloga. Ali, ja mislim da to ne bi smetalo. Oni bi odlazili na sastanke ćelija, gdje su i sami članovi. Kod

⁵⁹ Radničko planinarsko društvo »Prijatelj prirode« bilo je do 1932. godine u rukama socijaldemokrata, a poslije ulaska komunista u URSSJ i ono je bilo pod utjecajem KPJ. Zabranjen mu je rad 1936. godine.

⁶⁰ *Ivan Brijaček* Panta.

⁶¹ Esperantska društva bila su popularna među radnicima. Usp. *J. Cazi*, Na političkoj liniji Komunističke partije Jugoslavije, URSSJ i rad komunista u njemu 1935—1940. Zagreb 1978, str. 356 i dalje.

⁶² Nije se moglo utvrditi čije je to ilegalno ime.

⁶³ RSO — Revolucionarna sindikalna opozicija, organizacija koja se od direktive CK KPJ o ulasku komunista u reformističke sindikate iz srpnja 1932. godine imala osnivati u sindikatima kao ilegalna, ali s legalnim djelovanjem. O tom vidi *B. Janjatović*, Sindikalni pokret u Hrvatskoj u razdoblju 1933—1936. s obzirom na politiku KPJ, *Časopis za suvremenu povijest*, 1—2/1969, 19 i dalje; *J. Cazi*, S puta reformizma na put klasne borbe. URSSJ i rad komunista u njemu 1929—1934, Zagreb 1977, 94 i dalje.

⁶⁴ Riječi od RSO grupe do stvaraju — naknadno su podvučene rukom.

⁶⁵ Rečenica naknadno podvučena rukom.

⁶⁶ U vezi s proslavom 1. maja 1935. godine organizirano je nekoliko raznih akcija od održavanja letućih mitinga pred većim tvornicama do raspačavanja prvomajskog letka MK KPJ i MK SKOJ-a. ACKSKJ, KI 1935/256.

⁶⁷ Rečenica naknadno podvučena rukom.

predaje direktiva odmah bi vidjeli jesu li direktive ispravne. Više puta se krivo izvještava. Mi smo tu kritikovali MK, ali to ne znači da MK ne valja. Moram spomenuti, da dosada ni jedan nije bio takav kao ovaj. On se je morao boriti kraj svega toga sa mnogim poteškoćama. O tome treba voditi računa i nastojati, da drugi bude još bolji.

*Tošo:*⁶⁸ Drugovi su kritikovali rad MK. Nisam član, ali priznajem, da ne bi mogao biti bolji. Ne valja toliko kritikovati MK. Ne valjamo mi svi skupa. Odozdo ne valja.⁶⁹ Nema samoinicijative članova, ni boljš[evičke] sposobnosti partije. Odozdo se ne radi u masi.⁷⁰ Zato kad dolaze direktive oni se koprcaju. Kad drugovi dođu u ćeliju, kažu da to nije moguće sprovesti. Jer članovi nisu sposobni. Ne rade i ne mogu raditi među masama, prema tome ne ide. Treba izgraditi članove i podijeliti im rad prema sposobnosti.

*Simo:*⁷¹ Mi opažamo da u našem radu nešto ne valja. Drugovi su opterećeni sa dužnostima. Mislio sam da će oni reći nešto konkretno kako da se tome doskoči. Šta će biti kada mi udvostručimo naše snage? Mi se nalazimo pred neriješivim problemom, kako da rukovodimo tim radom i kako da udovoljimo potrebama, koje se nameću pojedincima i forumima. Hoćemo li moći izgrađivati naš kadar u razmjerima kako ćemo rasti. Stepinec je naglasio M. K. trebao postaviti svakog čovjeka na svoje mjesto. Otkuda može M. K. poznati sposobnosti i manjkavosti članova, ako pročelnik rajona ne upozori. Kritika je potrebna, ali mi se moramo ozbiljno zabaviti mogućnošću rješavanja toga pitanja i konkretno predložiti, što treba ispraviti i odstraniti nedostatke. Današnja je preopterećenost glavna kočnica.⁷² Što će biti kada se M. K. pojača za dva člana a rad se početverostruči. Treba konkretno formirati to pitanje.

*Jožica:*⁷³ Kada jedinice dobe direktive oni imaju strah pred samoinicijativom jer nisu izgrađeni,⁷⁴ pa neznaju što je dobro, a što nije. Oni imaju volju. Bezuvjetno treba da se svi rejoni pozabave time da rasporede sve jedinice prema snagama, sposobnostima i izgrađenosti članova. Mislim da bi jedinicama trebali instruktori.⁷⁵ Svaka jedinica treba obavljati prosvjetni rad. Većini jedinica je preteško kad hoće da prođu sav materijal jedamput, za to treba nekoliko sati. One nailaze na mnogo toga što ne razumiju.⁷⁶ Mali dio materijala da se prouči, potrebno im je mnogo vremena. Trebao bi jedan čovjek, koji je upućen teoretski i praktički da se može pokrenuti rad, koji bi bio samoinicijativan i konstruktivan. M. K. je izvjestio, da ima rejona gdje ima nekoliko intelektualaca. Neka se snage razdijele.

*Simo:*⁷⁷ Što vi zapravo mislite pod instruktorima? (Fojac).⁷⁸ Ako mislite da je to intelektualac, on neće da posluži onome što se od njega traži. Jedinica

⁶⁸ Nije se moglo ustanoviti čije je to ilegalno ime.

⁶⁹ Podvučeno rukom: ne valja.

⁷⁰ Rečenica naknadno podvučena rukom.

⁷¹ Divko Budak.

⁷² Rečenica naknadno podvučena rukom.

⁷³ Nije se moglo utvrditi o kome je riječ.

⁷⁴ Podvučene riječi: jer nisu izgrađeni.

⁷⁵ Rečenica naknadno podvučena rukom.

⁷⁶ Isto.

⁷⁷ Divko Budak.

⁷⁸ Tako piše u izvorniku. Možda je to — tajac.

Polaka Hermana⁷⁹ u štrajku mjesec dana, ima instruktora i on im obećuje predavanje o — francuskoj revoluciji.

Pretsjednik: Izvještaj M. K. nije podnešen u cjelosti, u skraćenom obliku zbog diskusije. U njemu nije iznešen socijalni sastav članstva. To je manjkavost. Svi su drugovi govorili o izvjesnoj preopterećenosti. Ukazali su na nedovoljnu ideološku spremu pojedinaca. Uz običan rad kojega je mjesna part.[ijska] org.[anizacija] preuzela nije ni moguće da bi sve moglo biti u redu jer se mnoge stvari često forsiraju. Sistem nije stalan, jedamput se forsira, a onda opet popusti pritisak. A članstvo se oslanja na taj pritisak i kad on dođe odozgo radi više, a posle popusti, stoga i nije u punoj mjeri aktivno. Većina je članova novih. Njima treba proći probni kadar da steknu onaj dio znanja i prakse, koji im manjka kao pravim članovima. Kod simpatizera, samo treba instruktora. Tim skupovima treba skoncentrirati svu pažnju. Pogreška našeg kadra, M. K., R. K., da je kadar premalen, preslab, neizgrađen.⁸⁰ Krivo je što se ne može provesti kurseve za drugove, koji pokazuju najviše razumevanja i volje za aktivni rad. U legalno doba postojali su ti kursevi. Bilo bi opet bezuvjetno potrebno te kurseve uvesti bez obzira da li su to M.[jesni], ili R.[ajcnski], kursevi, obujam sve bi to ovisilo prema prilikama. Mi moramo izgraditi potreban kadar partijaca da sa ogromnim poslovima dođemo na kraj. Čela nas sve veće polje rada. Jedinice moraju podnašati izvještaje, donošati zaključke. To apsorбира previše rad jedinica. One trebaju toliko raditi, da im je nemoguće održati još jedan sastanak. Naš je glavni zadatak da legalizujemo naš rad što više. Uputstava ima dosta. Ima ih i previše. Toliko da ih ne dospiju sva ni proučiti. Obujmu rada ne odgovara ni broj članstva, ni prema mestu, ni programu. Istina, mi smo se utrostručili. Od 140 članova neka je polovica, koji znadu što treba raditi i kako. Mi imamo uslova da se kadar poveća. Kod sirovih ljudi, treba da proba simp[atizerskih] jedinica⁸¹ bude dulja. Treba da nastojimo da ta proba sastoji se od prakse na terenu i da istodobno dobiva teoretsku naobrazbu da kad stupi kao član u jedinicu, da znade već pravilno raditi, a jedan treba da kontrolira drugoga, a ne da M. K. po svojim članovima kontrolira rad.⁸² Postoji na pr. odluka da članovi ulaze u Selj[ачku] Stranku.⁸³ Uz tu odluku treba imati obazrivosti. Mi tamo ne možemo poslati svakoga. Prije svega treba izvjesno vreme da prođe, da član razume smisao našeg posla u našoj organizaciji. Ne treba da neko ulazi samo da uđe u jednu protivničku organizaciju.

Tot: Treba svuda a osobito kod simpatiz[era] paziti da ga se meće u srodne fahove. U jednoj su ćeliji 4 čovjeka iz raznih poduzeća. Potrebna je kontrola da se znade što tko radi. Mnogi ljudi vole poljepšati stvari.

Ako ne postoje tvorničke, treba osnivati sindikalne ćelije u sindikatima⁸⁴ gdje mogu biti organizovane. Treba da rastumačim zašto ne trebaju članovi M. K. da budu članovi ćelija. To je zato da jedan čovjek ne bude upoznat sa

⁷⁹ Riječ je o velikoj tekstilnoj tvornici Hermann Pollack sinovi.

⁸⁰ Rečenica naknadno podvučena rukom.

⁸¹ Podvučene riječi: simp. jedinica bude dulja.

⁸² Podvučene riječi u zadnjem dijelu rečenice: od »a ne« do »kontrolira rad«.

⁸³ U tom smislu je 11. lipnja 1935. godine CK uputio PK za Hrvatsku i Slavoniju i PK za Dalmaciju direktivu o odnosu prema HSS-u (ACKSKJ, KI 1935/318).

⁸⁴ Podvučene riječi: sindikalne ćelije u sindikatima.

svima, u svim ćelijama. Osim toga članovi bi trebali da budu sastavljeni ne po stanovima već prema rajonu radnog mesta.

*Gvozdin:*⁸⁵ O konspiraciji. Imamo mnogo mladih članova, oni su slabo upućeni u konspiraciju. Kod provale ne znadu sve probe policije i njihove trikove, nemaju smjernica i mogu mnogo da pokvare. O tome se davalo mnogo direktiva i uputa članovima. Osnovna je stvar kako će se držati na policiji. Bilo bi dobro o tome pisati, a još bolje, kad bi članovi praktično, usmeno podučavali.

*Janež:*⁸⁶ Pa o tome je već toliko pisano, ima u 4 i 6 broju »Kako da se radi«. ⁸⁷ Vidi se, jedni čitaju mnogo a drugi ni malo.

Tot: Ima mnogo novih, koji ne dobiju te sveske.

Gvozdin: Često se ti brojevi uopće ne mogu dobiti. Nema ih na skladištu. Nije to samo karakteristično za Zgb, već i za pokrajinu i čitavu zemlju.

Gvozdin: M. K. je bombardirao uputama, samo nema odgovornosti. Mi moramo paziti koga uzimamo za partijca. A ne da se dogodi da posle hoće da izađe, da ga se isključi uslijed toga što nije isproban na radu.

*Stepinec:*⁸⁸ M. K. i R. K. kada prouče što treba da se radi da donesu plan rada. Svaki bi rejon trebao organizovati političke kurseve sa revoluc.[ionarnom] teorijom i praksom i da se onda izaberu najaktivniji ljudi, pa da služe kao instruktore.

*Janež:*⁸⁹ Opažam na svoju radost nova lica, koja lani nisu bila u komitetu. Od drugova od lani jedan je još uvijek na terenu, drugi je zamenjen novima. To je pravilan potez. Osloboditi stare drugove i davati im nove funkcije. Mi ćemo badava razbijati glave zbog part.[ijske] aktivnosti. Evo ove godine nailazimo na preorijentaciju, da ne budu birani ponovo isti drugovi. Drugovi iz M. K. dolaze dalje u P. K. a drugovi iz P. K. dolaze opet u jedinice. Eto vam instruktora kadra. To je najpravniji put za instruktore i instrukcije kadra.

Kad nestane kojeg druga, stane rad u part.[iji]. Nekoliko drugova neka rade u legalnim društvima, gdje se mogu prometnuti kroz ušice igle, a u odlučnom momentu da priskoče u pomoć forumu ako dođe do provale, da iskustvom časom urede, za što bi drugi trebao dugo vremena.

Obzirom na parlamentarne izbore došlo je do direktiva C. K. da se nastupi samostalno. Tu su se ukazale ogromne poteškoće i nedostaci foruma i partije. Članovi part.[ije] su tu direktivu mogli pročitati u rezoluciji proširenog plenuma CK u julu. Drugovi su to možda i pročitali, ali na žalost vrlo slabo pamte, a to jer su nedovoljno izgrađeni i ne mogu uočiti što je u rezol.[uciji] bitno.

Odluke za samostalni istup dosta su protivrječile. Tu se opazila nedovoljna jasnoća, slabo part.[ijski] izgrađeno članstvo koje ne zna čitati među redovima. Na tu se ogromnu zadaću gledalo već unapred najernje. Nedovoljno uvjerenje u mogućnost provođenja te odluke u život i kod članova i PK i MK i CK osobito onih drugova koji znadu kako part.[ijski] aktiv.[ist] diše i znadu

⁸⁵ Nije se moglo utvrditi o kome je riječ.

⁸⁶ Franjo Kralj.

⁸⁷ Što i kako da se radi — brošura u kojoj su štampane aktualne direktive za rad komunistima u zemlji.

⁸⁸ I. Brijaček Panta.

⁸⁹ Franjo Kralj.

što oni mogu provesti, a što ne mogu. Odluka o samostalnom istupu bila je ispravna.⁹⁰ Kada se ide u izbore? Lenjin je rekao: U izbore treba ići uvijek onda kada postoji i minimalna mogućnost; ako ne postoji neposredna revoluc. [ionarna] situacija i borbena raspoloženje širih masa, koje su spremne za ulicu. Zbog toga 905 na pr. K. P. nije išla u izbore. Parola je bila: Bojkot dum.[e] 905 bila je neposredna revoluc.[ionarna] situacija i mase su težile za ulicom. Eto to su bile pogreške izbaciti parolu za izbore. U drugom slučaju treba iskoristiti svaku mogućnost. U Poljskoj na pr. part.[ija] nije mogla ići u izbore jer nije bilo ni minimalne mogućnosti da se ide. Masovni politički štrajk čuli smo da nije bilo dovoljno veze između P. K., M. K. i C. K. Meni je upravo poznato da je veza bila dobra. Čak je jedan član C. K. bio ovdje za izbore i raspravljao i davao inicijativu za rad.⁹¹ Upravo njegovom inicijativom i za onaj štrajk P. K. i M. K. su se odupirali jer su uvidjeli da su za masovni politički štrajk potrebni izvjesni uslovi. Dobra organiz.[acija], sprema, politička situacija da široke mase prihvate poziv, da letak ne bude nešto o čemu će se diskutovati, već signal. Takova situacija nije bila. Katkada se moraju sprovađati neke odluke i zbog discipline. I ta je odluka bila tako sprovedena. Taj je drug već čuo na plenumu C. K. Naknadno došlo je pismo od C. K. Moram vam još rastumačiti razliku između generalnog i masovnog političkog štrajka. General[ni]⁹² je štrajk jedne struke, više struka ili svih ili klase. Masovni politički⁹³ štrajk poziva one djelove radničke kklase, za koje je on od interesa i sve slojeve. Tu se ne zove i ne računa na sve već samo na jedan dio. Da kritikujem I rajon. On veli da je I rajon veoma opterećen. To je kriza sviju mas i uslova izgradnje. Mi imamo novih članova. Nije lako izgraditi članove partije. Potrebno je pokatkad i 2—4 godine da netko bude samostalan. Osim toga treba da znamo, da mi od 931 dalje imamo obnovu part. organizacije. Od 929/32 ona je potpuno razbijena.⁹⁴ Od 932 do danas nije još prošlo ono vreme, koje je potrebno da se izgradi žilavi kadar. A ipak smo mi uspeli mnogo. Ako ima nedostataka — greši ko radi. Ja znam jednog člana partije, koji u part.[iji] od početka njenoga pa do danas i taj nije učinio ni jedne pogreške — ali nije ni radio ništa. Samo treba dakako greške svesti na minimum. Zato i služi iskustvo da se greške ne ponavljaju. Ili se čuva konspiracija i koči rad ili se katkada i krši pravila konsp.[iracije] i radi. Dođe mi da moram govoriti sa dva tri čovjeka. Katkada mi je tehnički nemoguće da ne govorim sa njima. Svaki hoće da govori samnom radi uputa. Tu moram prekršiti konspiraciju. To mi se događa u sindikatima. U konspiraciji nema kalupa. Ta se uči samo na osnovu iskustva.

Htio sam samo još da spomenem što se ne smije pisati u rezolucijama. Evo čuli smo gdje se u rezoluc.[iji] da se otvori stranica »Pregleda«⁹⁵ ženskom pitanju (?), da se spominje »Narodna Pravda«. Rezoluc.[iju] treba uvijek tako formulirati da se nezna o kome se radi. Ne smije se znati da mi pomažemo nešto. Jer te direktive padnu i policiji u ruke, pa onda čim nešto pokrenemo na te-

⁹⁰ Vidi Pregled istorije SKJ, str. 194 i dalje.

⁹¹ Možda misli na Oskara — Karla Hudomala, a možda i na Manojla — Adolfa Muka, koji su tada bili u zemlji i u Zagrebu i bili su instruktori CK.

⁹² Riječ naknadno podvučena rukom.

⁹³ Isto.

⁹⁴ Vidi bilj. 4.

⁹⁵ *Pregled* — list za umjetnost i nauku. Izlazio u Zagrebu 1934—1935. godine. Bio legalna mogućnost objavljivanja stavova ilegalne KPJ.

melju te direktive, kakav list ili slično, oni odmah taj list plene i ne čekaju da se iz njega vidi kakav je. U Beogradu su na pr. pale policiji u ruke direktive za izbore. Neki su ljudi bili pozvani da se izjasne, pa su se morali svakako izmotavati. Treba pisati obazrivo. Tako na pr. prema poslednjim nalogima nećemo više pisati uopće o sindikalnom pitanju.⁹⁶ O vojsci treba pisati u direktivama samo općenito, a ne da im treba slati hranu, da treba da se dobro ponašaju i steknu povjerenje pretpostavljenih. To padne u ruke policiji, pa se tek onda pazi ko dobiva hranu, a ako je još točan i pažljiv, može se indirektno zaključiti tko je. Konkretna stvari raspravljaju se usmeno i rajon preko M. K. daje usmeno dalje. U II raj.[onu] pozdravljala se na pr. odluka osnivanja Jrp.⁹⁷ Ta rezolucija treba da se uništi i to se obavezuju članovi da će je uništiti. Jedino u arhive mogu raj.[oni] i M. K. spraviti, ako su apsolutno sigurni. Isto tako ne treba pisati o izletima. Sve što se može legalizovati, treba tako i smatrati i o tome raditi i raspravljati legalno. Isto je i sa rečenicom da je stvoren odbor C. P.⁹⁸ Mi svuda govorimo, a tako i drugi smatraju da je to izvan partijske organizacije. Treba dakle pisati: »Nije dovoljno potpomognut rad C. P.«.

Moran. se osvrnuti i na odluku P. K. da M. K. i P. K. ne budu u jedinicama. Do toga zaključka došao je P. K. na osnovu iskustva. Neka član P. K. dolazi u jedinicu. Međutim, on ima i druge sastanke i sprečen je. Ne dođe jednom, drugi put, treći put, pročelnik javlja R. K. i ovaj traži isključenje (smeh). Jedinici se ne smije reći tko je on. Članovi foruma kad rade, jedinica se oslanja onda samo na njega, pa kad njega nema, ni ona ne radi dovoljno ni samostalno. Oni treba da budu najviše pol godine u jedinici da je osposobe i onda idu dalje. Gubitak ovakvog člana u jedinici nije racionalan. Rečeno je da treba kontrolirati rad jedinica. Pa sve part.[ijske] odluke idu i tako preko njihovih ruku. Cni ih pretresu i tako prije jedinice.

Dalje o simpatizerima. Internacionalno iskustvo protivi se simpatizerskim grupama. Tu ustanovu treba likvidirati. Jedan član ima jednog simpatizera i proverava ga u masovnom radu, priprema ga i kad je izgrađen treba ga primiti u partiju. Mi ne možemo stvarati 100% komuniste. Treba proveriti, ali ne previše. Staž se ne može isto tako odrediti, datumom. To je individualno. Ne treba za to godine, pa da onda posle otpadne. Često ovako iz opreza događa se da kakav sposoban radnik ostane izvan partije, a kakav nesposobnjak postaje članom. Treba ga poučiti glavne principe konspiracije i polako ga uvlačiti jer se netko može izgraditi samo u partiji. Pitanje kurseva. To je komplicirana stvar. Ja znam pojedine drugove koji su vrlo sposobni, ali nemaju volju da žive. To ćemo morati nastojati da sprovedemo legalno. Kod građevinarstva se na pr. priređuju kursevi iz geografije, o sindikalnom pitanju, iz polit.[ičke] ekonomije i razvitka društva, o dijalekt.[ičkom] materijalizmu. Predaju stari članovi.

⁹⁶ Cijela rečenica naknadno podvučena rukom.

⁹⁷ Jrp — Jedinствена radnička partija koja je trebala biti osnovana u zajednici sa socijaldemokratima u jesen 1935. godine. O tom usp. Pregled istorije SKJ, n. dj. str. 202; M. Boić, Aktivnost Komunističke partije Jugoslavije na stvaranju Jedinствene radničke partije 1935. godine, Istorija radničkog pokreta, zbornik radova, sv. 3, Beograd 1966; vidi i bilj. 17.

⁹⁸ Crvena pomoć. Vidi bilj. 11.

Prije 929 bila je razdioba po oblastima. Tu su nastajale poteškoće, drugovi se sele po poslu i stanu pa ga onda treba prebaciti preko veze u drugi rejon. Takav sistem se u provali pokazuje nezgodan. Mi smo praktikovali da rejonima nemaju određeno delovanje na određenom prostoru, već ko koga uhvati. M. K. i P. K. treba da se pozabave kako bi bilo najzgodnije reorganizovati, dali po oblasti ili drugačije. Treba pojedinim rejonima odrediti konkretno djelokrug rada i fabrike u kojima treba da rade. Poteškoća je i kod deljenja letaka. Drugovi se tuže, nezgodno im je deliti letak u gornjoj Illici ili na Trešnjevki a stanuje u Maksimiru. Mora kroz celi grad sa materijalom.

Jedni su članovi sposobniji i aktivniji od drugih. To ovisi o pojedinom čovjeku i njegovom stupnju svesti i osvedočenju i izgradnji. Mnogi bi naši drugovi radili ali su mladi i neznaju što i kako. Jedan može lako da uradi nešto, što za drugoga znači nepremostivu zapreku.

Tot: U mom rejonu postoji ćelija od 5 simpatizera, svaki tjedan imaju sa-stanak. Može ih se upotrebiti za akciju.

*Janež:*⁹⁹ Simpatizerske grupe se začahure i čekaju neka partija radi. Treba proveriti kroz neko vreme simpatizere na masovnom radu a onda u jedinice. Treba kod toga paziti da ne otpadnu. Oni se kasnije izgovaraju da nisu bili dovoljno obavješteni. Simpatizeru treba pokazati svu težinu, odgovornost i žrtve. Velika je pogreška pokazati jednom drugu samo eventualne lepe strane ili ocrtati taj rad u nekim lepim bojama, kao romantiku. Svako treća da bude spreman. Nikad ne zna kad može stradati.

*Kosović:*¹⁰⁰ I direktiva partije »Rad u masovnim organizacijama« briše te grupe jer kaže: U svim organizacijama u koje treba ići, treba aktivno raditi. U svakoj organizaciji ima jedan ili više ljudi obično koji su najagilniji, a oko kojih se sakupljaju svi ostali. Kad partijac dođe u tu organizaciju on mora naći toga čovjeka i njegovu aktivnost i surađivati s njim, početi ga uvlačiti u akciju i konačno u partiju.

*Stepinec:*¹⁰¹ Mi ne možemo doneti rok o pravilu konspiracije. Dapače katkad moramo i kršiti pravila. Govorim tu naime o očitim kršenjima. Dalje, hoću spomenuti slučaj pisanja izvještaja gdje je jedan član opisao svoj rad tako tačno i verno, da se iz njega (izvještaja) može doznati sve konkretne činjenice. Treba dobro proveriti sposobnost konspiriranja mladih drugova i novih članova.

*Pero:*¹⁰² Drugovi su iscrpli u tolikoj mjeri sve nedostatke da ne bi imao što da kažem više. Osvrnuću se samo na pitanje našeg druga o socijalnom sastavu članstva (stenogram pokazuje prve kapi kiše). Sastav je slijedeći: od 140 članova 120 manuelci, 20 intelektualaca, ostali koji ne rade nisu uračunati. Partijci su sami manuelni radnici, intelektualaca nema. Od onih 120 radnika, najviše ima tekstilaca, pa onda metalaca, građevinara, kožaraca i redom na manje. Među intelektualce brojim i ljude po uredima, priv.[atne] namještenike.

Podjela tvornica na rezone, da se odrede konkretne zadaće rada pojedinih jedinica. Time će se izvršiti podjela rada. Čuli smo o preopterećenosti. To je istina, ali je istina i to, da su za slabo izgrađene drugove naše direktive opsežne

⁹⁹ Franjo Kralj.

¹⁰⁰ Nije se moglo ustanoviti o kome je riječ.

¹⁰¹ I. Brijaček Panta.

¹⁰² Josip Tomić.

i oni ne znaju kada dođe odjednom više okružnica čega da se najprije prihvate, jer se ne znaju da snađu i pronađu odmah suštinu. Uzaludno jedinice zatrpavaju zadaćama. Ako se mnogo hoće neće se mnogo izvršiti. Jedinice treba da odluče što je najvažnije, da na tome onda rade svim silama, iako viši organi kažu, da se rad ne smije koncentrirati. Kad je neko pretovaren, nije moguće da bi sve izvršio dobro. Kod neizgrađenih jedinica treba posvetiti svu pažnju njihovoj izgradnji. Mislim da je dobar prijedlog da se intelektualci rasporede pravilno na jedinice, iako sam svjestan toga, da jedan radnik sa osnovnim teoretskim znanjem više vrijedi od drugog intelektualca.

O formulaciji rezolucija, MK misli da rezolucija ne treba da bude u ozbiljnoj formi. Naši neizgrađeni članovi takovu neće razumjeti. Zato kažem, da se dadu takove formulacije, da ih članovi mogu lako razumjeti od nje nešto i naučiti i inati od nje neku korist. Treba izbjegavati takove formulacije koje mogu klasnom neprijatelju poslužiti kao materijal, da može na taj način osujetiti pojedine njegove legalne radove ili dati policiji direktni povod da postupe protiv nas.

*Simo:*¹⁰³ Opazio sam da MK u svom radu nije dovoljno samoinicijativan, uopće je to običaj kod nas da se PK i MK savjetuju dok aktuelnost jedne akcije ne prođe. Naglašujem da nebi želio kritikovati PK.¹⁰⁴ Htio bi samo da se radi na tome, da PK dozvoli OK i MK zajednički da izvršuju samostalno zadatke, a ako bi pogrešio da PK popravlja MK; tada će i MK biti sposobniji za rad kada neće čekati blagoslov odozgor. U jednom je slučaju MK radio vrlo dobro, kad je iz potrebe za brzim postupanjem izdao na svoju ruku onaj zadnji letak o čin.[ovničkim] plaćama. Jer kada ovakav letak-predlog dođe od MK, onda odmah PK veli: pa to bi mogli i mi izdati i tako dok konačno letak izađe više nije aktuelan (kiša pada, članovi su se skupili na kup, čuče i konferiraju, a »čata« kako zna, za njega se ne brinu. Za ovaj dio referata, ako točan, odnela ga voda!).

Što se tiče instruktora, mislim da bi u članovima MK i PK našli pogodna lica za instruktore. Mi držimo da smo u MK i PK uzeli najsposobnije drugove, pa kako ćemo njima nalaziti još instruktore.

Tot: O kursevima MK, gdje bi bili svi ljudi rejona. Oni ne mogu u sindikalne kurseve. Treba im polit.[ičko] obrazovanje. Ima članova partije koji ne mogu da [se] snađu u prilikama i u praktičkoj primjeni direktiva za naše prilike.

*Janež:*¹⁰⁵ Vi govorite o tim instruktorima. No konkretno tko bi to trebao da bude, tko bi održavao kurseve? Kakovi bi to ljudi bili. Kako to zamišljate?

Tot: Obrazovani marksisti u svim granama. Da članovi mogu održati referate iz brošura, zato ne treba biti neka naročito sposobna sila. Mogu oni možda i međusobno držati referate. Instruktori MK za rajone, PK je instruktor MK-u, i.t.d. U pojedinim pitanjima pita PK opet za savjet CK. Mi biramo tako, da u forum uđu uvijek najsposobniji i makar bi htio kogod da bude drugačije, ne može se nego izabrati najsposobnije. Najprirodnije je da se ide tim putem: [u]

¹⁰³ Divko Budak.

¹⁰⁴ Cijela rečenica naknadno podvučena rukom.

¹⁰⁵ Franjo Kralj.

rejonu, RK, MK-u, PK itd. Intelektualac neće moći da rastumači pravilno i praktički odluke. Intelektualci, oni neka rade legalno — na sindikatima. Veliki je manjak kod naših drugova, što ne znaju osnovne principe prirodnih znanosti. Ja to znam na osnovu vlastitog iskustva. Dok još nisam znao toliko iz osnovne nauke, bio mi je horizont uzak. Opći nivo znanja je nizak i taj će se moći podići na legalnim kursevima.

*Pero:*¹⁰⁶ Povodom traženja izlaza na pitanje instruktora: PK je uslijed jačanja partije u provinciji previše asporbiran. MK nije dovoljno jak da vodi org.[anizaciju] u centru. MK vidi da nam stoga treba instruktor, koji bi se posvetio mjesnoj part.[ijskoj] org.[anizaciji]. To bi trebao biti drug sa više part.[ijskog] iskustva za vodstvo mjesne part.[ijske] org.[anizacije].

*Simo:*¹⁰⁷ Nema druge mogućnosti, najbolji način da se RK shvate kao samostalne jedinice i da samostalno vode akcije u svom djelokrugu ako su na liniji.

*Stepinec:*¹⁰⁸ Da se uzmu ljudi sa potpunom teoretskom i praktičnom spremom, stari partiji pa da se stvori kružok od 5 do 10 ljudi, da se tamo obradi najosnovnije političko vaspitanje. To bi bilo moguće organizovati, ako ima takovih drugova treba ih upregnuti da budu članovi foruma i da tu rade (ostalo je odnela kiša, konferenca prekida rad, skriva se pod jedan krov, krepiti se i čeka da CK pošalje sunce. Kad pošiljka sunca stiže, nastavlja se rad).

Referati o političkoj situaciji i diskusija

Pero: (referira o političkoj situaciji, nutarnjoj i vanjskoj). Konstatacije konferencije o političkoj situaciji dolaze u rezoluciju. Nakon toga diskusija:

Janež: O Hrv[at]skom Rad[ničkom] Savezu (HRS) nismo do sada dobili nikakvih direktiva.¹⁰⁹ Mislim da nebi bilo pravilno da čekamo te direktive, već da na osnovu pretresenog pitanja i konstatacija danas dademo P. i C. K. materijala pri izradi tih direktiva. Neka drugovi izvjestite ili da to prenesemo u sindikalno pitanje. To je pitanje djelom sindikalno, a djelom pitanje protiv rata i fašizma.

Pretsjednik: Čudi me da M. K. usprkos sindikalnih uputstava nema izgrađeno gledište. Mjes[na] sindikalna konferencija¹¹⁰ stala [je] na izvjesno gledište, da u ona preduzeća koja u većini obuhvaća HRS treba da ulaze članovi KP i da tamo formiraju frakcije i okupe oko sebe one radnike, koji stavljaju u prvi red najvažnija socijalna pitanja. HRS ima do sada 700 članova, i obuhvaća pored gradskih preduzeća pivovaru. Dalje nema veza a nije ni pokušao

¹⁰⁶ Josip Tomić.

¹⁰⁷ Divko Budak.

¹⁰⁸ I. Brijaček Panta.

¹⁰⁹ O Hrvatskomu radničkom savezu vidi B. Janjatović, Politika HSS-a prema radničkoj klasi, n. dj. Konferencija je održana u vrijeme kad se HRS tek počeo obnavljati nakon zatišja poslije 1929. godine i rasprava o tom savezu na njoj govori samo kako su zagrebački komunisti budno pratili događaje u političkom životu grada.

¹¹⁰ Mjesna konferencija URSSJ-a održana je na početku srpnja 1935. godine. Tada su već komunisti i njihovi simpatizeri imali određeni utjecaj u tom forumu. Usp. B. Janjatović, O nekim aspektima djelovanja KPJ u zagrebačkim sindikatima, n. dj.

prodrijeti.¹¹¹ Po izvještaju mjes.[ne] sind.[ikalne] komisije postoji mala frakcija KP i SKOJ-a u HRS i ako nemaju mnogo utjecaja. U poduzećima kao pivovara ima stanoviti dio radnika naših, malo ih je. Ti će radnici morati također pristupiti, ali zato da po našim direktivama rade. Pitanje je sada hoćemo li osvajati ili minirati¹¹² taj savez. On nije fašistička organizacija. U koliko imaju neki fašisti uticaja, oni hoće iz stručnog saveza da učine fašist.[ičku] org.[anizaciju].¹¹³ On do sada nije postojao i nema odobrena pravila, postoji ćutke, ali mu u zadnje vreme brane sastanke kao i nama. Neznam da li je to tačno. Njegovo vodstvo nije sposobno za vođenje borbe za ekonomska pitanja. Tu treba na površinu gurnuti sposobne ljude ili bar osigurati rukovodstvo u njima.

Kosović: M. K. poznaje odluke M.[jesne] s.[indikalne] konferencije. Poznato je većini drugova da su drugovi iz Oroslavlja došli Mačeku u Kupinec i pitali ga što da rade. Maček im je odgovorio da svakog onog ko neće ući u HRS smatra izdajicom hrvatskog naroda. Kakvu taktiku da provadamo obzirom na to i obzirom na zajednički front protiv HSS organizacija. Trebalo bi Mačeku reći da je to stručna organizacija. Treba li Mačeka tolerirati ili napadati? Kakav odnos prema političkom vodstvu jer ono potencira rad i verbovanje za HSS a razbija URS,¹¹⁴ Treba ovdje na mjes.[noj] konferenciji zaključiti, tražiti odoljenje i onda provesti u život. U M. K. postoje razna mišljenja. Neki su za otvoreno pismo Mačeku, ako hoće zaista da se bori protiv diktature za demokraciju, kako onda da se bori i radi protiv onih, koji su mu saveznici, koji su podupirali na izborima. Da se od njega traži da se izjasni hoće li raditi s nama ili protiv nas.¹¹⁵ U drugom slučaju da znamo, da i mi protiv njega radimo. Govori se da on vodi većinu naroda za sobom. Izvještaji sa sela govore da su najaktivniji seljaci u politici protiv njega, ako mi sada nećemo obrazlagati njegovu politiku u formi da ga i mi napadamo kao i revolucionarni seljaci, ako se vidi razlika oni će posle biti razočarani. Ako ćemo jasno pokazati pravac kako da se radi, mase će prilaziti k nama. Ako mi budemo sada odobravali oni će reći da smo držali s Mačekom.

Stepinec: Na naš tekstilni savez¹¹⁶ jurišaju u svim tvornicama i agituju svim trikovima da privuku radnike u njihove organizacije. Da smo čekali direktive MK. izgubili bi u to vreme članove. Naš je sindikat zauzeo stanovište i odvojio je političku od klasne borbe.¹¹⁷ U tom razjašnjenju je naglasio da se hrvatski radnik treba da bori za slobodu, ali da treba da se bori i za svoje sindikalno org.[aniziranje]. Iza ovih sindikata stoje fabrikanti fašistički fireri. Posle pada diktature kad se je taj savez formirao, to je vodstvo pravilo pravila organizacije, pa je u tim pravilima i to da je svaka opozicija onemogućena, a

¹¹¹ Podvučena cijela rečenica.

¹¹² Podvučene riječi: osvajati ili minirati.

¹¹³ O situaciji u Hrvatskomu radničkom savezu usp. B. Janjatić, Politika HSS-a prema radničkoj klasi, n. dj. Iz tih riječi izlazi da je do diferencijacije u HRS-u između HSS-ovaca i frankovačkih elemenata, odnosno centra i desnih snaga došlo odmah nakon obnove saveza 1935. godine.

¹¹⁴ URS — Ujedinjeni radnički sindikalni savez Jugoslavije (URSSJ). Vidi bilj. 9.

¹¹⁵ Podvučene riječi: hoće li raditi s nama ili protiv nas.

¹¹⁶ Riječ je o Ujedinjenom savezu šivačko-odjevnih radnika Jugoslavije iz sastava URSSJ-a, vidi i bilj. 9.

¹¹⁷ Podvučene riječi: političku od klasne borbe.

glavna je stvar poslušnost vodstvu.¹¹⁸ Oni su sada tihi, ne izjašnjavaju se još, ali to postoji. Treba napasti i ukazati na pogreške Mačekove u tom pitanju, a isto i u političkom pitanju. Tamo gdje svi vjeruju Mačeku, nema smisla, dakako govoriti, ali gdje kritikuju Mačeka tamo treba govoriti što se god više daje. Treba postaviti predlog MK-u i PK-u za što skorije direktive, jer ovi ruše naše klasne organizacije. Mi nećemo već sada postavljati pitanje ulaska — dok oni tek kušaju, mi treba da miniramo¹¹⁹ njihove organizacije.

*Stevo:*¹²⁰ Ja znam da oni upozoravaju da neće Židove¹²¹ u svoj savez. Oni otvoreno priznaju da hoće hrvatski fašizam. Nema nikakove razlike. Njihov je vođa to odobrio. Zato ne treba gledati na njih sa nekog demokratskog staništa, nego minirati. Na njih se ne možemo osloniti.

Tot: Slažem se da se treba oštro kritikovati Mačeka po pitanju HRS. Nacionalno pitanje nije moguće riješiti,¹²² kako to odgovara hrvatskom seljaku i radniku. Hrvatski seljaci, zavedeni,¹²³ misle ako će imati svoju vojsku i financije, da je to i rješenje problema. Uostalom do njegovog rješenja tako neće ni doći. Maček neće organizovati narod. Vođe će možda potpisati, ali mase to neće primiti. Mi znademo da je budućnost našeg rada među seljačkim masama. M. K. je donio odluku i upute za rad. Kako se radi kod tekstilaca, tako treba raditi i drugdje. Gdje nema naših organizacija, tamo mogu oni osnovati, ako mi ne možemo sami da prodremo. Gdje ih mi imamo, tamo treba njihove minirati.¹²⁴

Simo: Prema direktivama VII kongresa¹²⁵ treba se boriti rame uz rame sa svima, koji se bore za buržoasko demokratske slobode. No mi se moramo i uvjeriti da neko ima namjere da se za te slobode bori ili je to samo borba za neki prestiž, ili da se zadrži ono što je nekome došlo u ruke, a da i sam nezna kako. Mačekov je položaj bezizgledan, on hoće da osujeti svaku borbu i najradije bi ostao u Kupincu. Međutim ja predlažem da se pokorimo istovremeno¹²⁶ liniji VII kongresa, a da otkrijemo karte suborca Mačeka, mislim da bi bilo dobro da se Mačeku upravi jasno pitanje, da mu se rastumači stvar i ukaže na njegovu protuoslobodilačku taktiku i zatraži jasan odgovor, a da se spomene i to, ako prešuti odgovor, da će [se] smatrati da je negativan. To bi onda bila legitimacija, da možemo nastupiti onako kako on to zahtijeva.

*Janež:*¹²⁷ Bezuslovno je potrebno gdje savez nadire suprotstaviti mu se svim sredstvima, koja nam stoje na raspoloženju. U koliko tim suprotstavljanjem ne možemo odoliti naletu (taj »nalet« vuče koren odatle, što radnici ne ulaze iz uvjerenja i povjerenja, već zbog toga što se na njih vrši politički¹²⁸ pritisak sa

¹¹⁸ Usp. B. Janjatović, Politika HSS-a prema radničkoj klasi, n. dj., str. 108 i dalje — gdje se analiziraju Pravila HRS-a.

¹¹⁹ Podvučena riječ: miniramo.

¹²⁰ Ivan Krajačić Stevo.

¹²¹ Podvučena riječ: židove.

¹²² Podvučene riječi: nije moguće riješiti.

¹²³ Podvučene riječi: Hrvatski seljaci, zavedeni.

¹²⁴ Podvučena riječ: minirati.

¹²⁵ Kominterne.

¹²⁶ Podvučene riječi: pokorimo istovremeno.

¹²⁷ Franjo Kralj.

¹²⁸ Podvučena riječ: politički.

strane političke organizacije HSS) u koliko ne možemo dati otpor ulasku radnika, onda treba da naši drugovi uđu u njihovu organizaciju. U svakom slučaju ne treba čekati sa ulaskom, da uđemo zadnji, već ocjenivši situaciju pa ako je velika masa koja ulazi da odmah i oni uđu kao opozicija.¹²⁹ Mislim da bi nam ovdje trebalo pozabaviti se nešto grupacijama, koje su organizovane i skupljene u HSS.¹³⁰ HSS nije homogena organizacija. Svi ti elementi nisu istog mišljenja, što proizlazi jasno na temelju historijskih činjenica do 1929. Većina je bila Radićeva HRSS, kasnije HSS. To je bila najveća, ali ne najborbenija organizacija. Druga po broju,¹³¹ ali po aktivnosti jača su klerikalci. Treća¹³² još manja grupa je najaktivnija od svih — frankovci ili Hrv.[atska] Str.[anka] prava, čisto fašistički program, samo nije imala čisto fašistički oblik, jer u to vreme fašizam nije imao svoj određeni oblik. Četvrta¹³³ malobrojnija, najneaktivnija je Hrvatska zajednica.¹³⁴ I. Pretežno seljaci, advokati i po koji industrijalac. II. Klerikalci, ima seljaka i građana. III. Frankovci pretežno sastavljeni od malograđanskog elementa, sitnih kućevlasnika zagrebačkih i jednog dijela penzionera, glavno obilježje joj daje njena omladina, najaktivnija grupa, koja dobiva borbenu snagu, za fašizam i samostalnu Hrvatsku i odcjepljenje. Najborbenija, prikuplja oko sebe priličan broj radnika, činovnika i omladine. IV. Hrvatska zajednica, penzioneri, koji kućevlasnik. Današnja HSS je sastavljena od svih tih elemenata i od H.[rvatskog] R.[adničkog] Saveza, sa svojim glavnim uporištem Oroslavljem. Nije ni čudo, da su oni najprije nadrlji u Oroslavlje. Sjećam se da su na Radićev sprovod došli iz Oroslavlja sa crvenim zastavama, sarno ne znam, da li je gore bilo što napisano. Na H.[rvatski] R.[adnički] Savez imaju najveći uticaj frankovci. I Peštaj¹³⁵ je frankovac. Sticajem prilika zbili su se, a programske razlike su eliminirane. Upravo radi toga, što ima najaktivnije učesće, to nam nameće najenergичniju borbu protiv osnivanja HRS. Ako ne uspemo u toj borbi, idemo unutra. Uspjeh HRS nije zapravo uspjeh već zbog toga pritiska HSS. Zato obzirom na onaj upit Mačeku, trebalo bi da od inicijativnog odbora za stvaranje jedinstvene radničke stranke uđu dva čovjeka u audijenciju Mačeku i da razgovaraju s njim, te tom prilikom da postave pitanje HRS, da on daje na to odgovor. Oni hoće, da što više ljudi istrgnu ispod našeg uticaja. Odgovor, to znamo unapred, biće negativan. Mi ne moramo napadati politički pokret. HRS treba¹³⁶ izdvojiti i tako ga napadati. Naš stav treba postaviti na konkretne činjenice na temelju prilika iz Njemačke, Italije, Mađarske što je fašizam donio tim narodima.

Steveo: 1928 vodili su HRS Pevec (?) i Vugrinec,¹³⁷ naši simpatizeri, oni su bili ljevičari i danas su izbačeni iz saveza, jer su nagovarali ljude na štrajk.

¹²⁹ Podvučena riječ: opozicija.

¹³⁰ O HSS-u usp. *Ljubo Boban*, Maček i politika HSS-a 1928—1941. Iz povijesti hrvatskog pitanja, Zagreb 1974, knj. 1 i 2.

¹³¹ Podvučena riječ: Druga po broju.

¹³² Podvučena riječ: Treća. O Hrvatskoj stranci prava usp. kratku bilj. u *Lj. Boban*, Maček i politika, n. dj. knj. 2, str. 445; vidi i *Fikreta Jelčić-Buić*, Ustaše i NDH, Zagreb 1977, str. 13 i dalje.

¹³³ Podvučena riječ: Četvrta.

¹³⁴ O Hrvatskoj zajednici usp. *Brvoje Matković*, Hrvatska zajednica, *Istorija XX veka*, zbornik radova, Beograd 1963, V.

¹³⁵ Ivan Peštaj, predsjednik Hrvatskoga radničkog saveza od 1927. godine.

¹³⁶ Podvučena riječ: izdvojiti naknadno rukom.

¹³⁷ A. Pevec i M. Vugrinec bili su članovi uprave HRS-a od 1927. godine.

6 maja bio je miting pred radionom i tu su bili četnici izbijeni. Drugove su zatvorili, ali su se oni izgovarali, da su samo vikali Živio Dr. Maček (Ne znam ko to) . . . bili su kažnjeni ustegom od plaće i to im se odbija. Kako oni opsjedaju HRS, to je bio dobar argument da se ide Mačeku, neka im ukine kaznu. Maček im je odgovorio, da im HRS ne može pomoći, ako neće da kapitulira pred Szabom.¹³⁸ Na to su ga zamolili neka bar odgodi plaćanje kazne. Maček: neka se strpe ako su Hrvati ili neka idu u Narodni front slobode. Nešto je osvojio Reberski¹³⁹ i pok. Predavec.¹⁴⁰ Oni imaju 7 ljudi i hoće čisto hrvatstvo.

Pretsjednik: Najprije sam mislio na postojeću situaciju napr. pivovare. Tamo klasne organizacije nije bilo. Radić nije mogao prodrati u Hrv.[atsku] zajednicu i za izbornu kampanju, da bi mogao da prodre u gradu osnovan je HRS. Trajara su izvukli na čelo.¹⁴¹ Otada do 6 januara imali su oni savez u svojim rukama. Vodio je Peštaj. HRS je gradsko krilo HSS. Tramvajci su otimani iz sekcije Hrv.[atske] zajednice. I nas hoće prevesti u savez. To se i dalje nastoji. Reberski iako nastupa u »jedinstvu« sa Mačekom, formira radničke grupe jer ne vjeruje, da će imati svoje. HRS nije ništa još učinio. Mi ne znamo ima li fašističke tendence. U onim granama kao u Oroslaviju, gdje ste imali sve radnike, pokušaj uvlačenja u te redove, to je pokušaj cijepanja i tu se treba suprotstaviti i javno osuditi. Gdje oni imaju uticaj, a mi smo u manjini, ako naši idu idemo i mi, ako ne idu, onda ni mi nećemo ulaziti, bez obzira da li je fašistički ili nije.¹⁴²

Kosović: Naše se grupe bore aktivno protiv HRS. Mislim, da bi bilo dobro, ako imamo tvornicu pod našim uticajem ili ako imamo unutra jednu jedinicu onda treba tu jedinicu raspoloviti i dva treba da povedu akciju, a dva da ostaju pasivni, da se ne odaju. Ako prevlada mišljenje, da radnici ulaze u HRS onda će ona druga dva pasivna ući. Jer ako se cijela jedinica anžazuje, ona će se odati pa kasnije ako budu u većini, neće nas jednostavno primiti. Evo znam u tvornici Grivičić¹⁴³ posvadio se tvorničar sa jednom radnicom. Posle je došao k njoj, pa joj pomirljivo kaže: mi ćemo biti svi još zajedno, mi ćemo se naći na istoj liniji. A u isto vrijeme njegov konfident, za koga znamo da je to, agitira za HRS. To nije klasna već fašist.[ička] organizacija.¹⁴⁴

*Stepinec:*¹⁴⁵ Treba stvoriti zaključak i dostaviti ga dalje: gdje oni nava-ljuju na klasne organizacije, tamo se treba boriti svim sredstvima protiv HRS. Treba ostaviti polit.[ičku] stranu i boriti se protiv cjepačke politike i izdajstva

¹³⁸ Szabo — vjerojatno upravitelj u Željezničkoj radionici.

¹³⁹ Janko Reberski, jedan od istaknutih HSS-ovaca.

¹⁴⁰ Josip Predavec, potpredsjednik HSS-a. Ubijen 1933. godine.

¹⁴¹ Vjerojatno je riječ o V. Trnjaru, najprije tajniku, a zatim predsjedniku HRS-a 1925. i 1926. godine.

¹⁴² Podvučene riječi: da li je fašistički ili nije.

¹⁴³ Tvornica Grivičić nalazila se na Črnomercu i bila je uporište HRS-a.

¹⁴⁴ Zbog agresivnog prodora HRS-a 1935. i 1936. godine, njegove centralističke organizacije i politike odbijanja svake suradnje s komunistima, ali i svim drugim snagama u sindikalnom pokretu, mnogi komunisti i njihovi simpatizeri, a isto tako i socijalisti, smatrali su da je HRS fašistička organizacija. Doduše, komunisti su ubrzo promijenili svoj stav odvajajući vodstvo tog saveza od članstva koje su zvali u akcije i u tome imali uspjeha. Socijalisti su ostali pri svojoj ocjeni da je HRS fašistička organizacija.

¹⁴⁵ I. Brijaček Panta.

rad.[ničke] klase. Treba izići iz stava nekritikovanja Mačeka.¹⁴⁶ Mi možemo saradivati ali u toj suradnji i borbi za demokratiju napadati ćemo prema prilikama i procjeni situacije.

Kosović: Da li da uputi pismo MK ili PK? Da se kaže Mačeku neka se ne bori protiv klasne organizacije, već neka ide s njima.

Tot: Hoćemo li to tajno učiniti ili da tom pismu damo širi publicitet?

Janež: Postaviti treba cijelo to pitanje pred PK i ako se on odluči, prema toj odluci će se postupati.

Pero: Predlažem da se konferenca pozabavi pitanjem, što nam je činiti za slučaj mobilizacije i rata, koji je pred vratima.

Janež: Za slučaj rata neka CK donese princip.[ijelnu] odluku.

Pero: (čita prijedlog rezolucije koja se prihvata).

Izveštaji o polit.[ičkoj] situaciji su završeni.

Rad na sindikatima

Kosović: O formiranju sind.[ikalne] komisije. Svaka frakcija bira svog pretstavnika. To je bila sindikalna komisija. Konferenca je izabrala mjesnu sind.[ikalnu] komisiju. To je dosadašnji rad. Međutim, sada ćemo imati novu taktiku. Centralna sind.[ikalna] komisija sindikalne klasne organizacije, to su naše organizacije. Mi se sind.[ikalnim] radom od sada nećemo više baviti.¹⁴⁷ Za sav taj rad važit će direktiva sindikalne biblioteke, a partija će se odteretiti.¹⁴⁸ Sav taj rad treba od sada legalizovati. Sa HRS smo zaključili. URS i ORS¹⁴⁹ su sada naše sind.[ikalne] organizacije. SD¹⁵⁰ ne treba napadati već saradivati s njima. Sindikalna komisija je raspuštena. Ako dođe do ujedinjenja biće i frakcije raspuštene. Kod krupnih stvari, sindikalno članstvo će biti usmeno obavješteno. Pismenih direktiva partija više neće izdavati. Za nas će biti obavezno što piše legalna štampa, jedinstvo sindikata i saradnja svih. Da kažem nešto o radu među nezaposlenim. Odbor se bio formirao i sastavljen je morao biti od nezaposlenih. Najaktivniji nisu bili dovoljni. Kad su dobili direktive nisu ih izvodili. Rad je bio slab. MK nije vodio računa, jer ni oni sami nisu vodili računa o sebi. I to spada sada u legalni rad.

*Pero:*¹⁵¹ Sindikalni rad željezničara. Željezničari treba da pošalju svog čovjeka da se pokrene sindikalna biblioteka. Njene odluke važe za sve.

*Stepinac:*¹⁵² Konstatiram jednu pogrešku. Mi u nezavisnim sindikatima treba da imamo veći uticaj na te radnike. Ne mogu vjerovati da frakcija neće imati posla. Možda neko neće imati posla, ali frakcija mora sama stvarati

¹⁴⁶ Podvučene riječi: stava nekritikovanja Mačeka.

¹⁴⁷ Podvučena cijela rečenica.

¹⁴⁸ Podvučene riječi: partija će se odteretiti.

¹⁴⁹ ORS — Opći radnički savez. Vodili su ga socijalisti. Više o tome usp. B. Janjatić, Politika HSS-a prema radničkoj klasi, n. dj. na više mjesta.

¹⁵⁰ SD — socijaldemokrate.

¹⁵¹ Josip Tomić.

¹⁵² I. Brijaček Panta.

svoje polje rada, makar prema legalnim odlukama. Treba ih dapače¹⁵³ aktivizirati.

Pero: Što ćemo staviti prema tome u rezoluciju o sindikatima? Zaključak: Mjesna konferenca upućuje članstvo mjesne organizacije na što aktivniji rad u svim strukovnim, a naročito u svim klasnim strukovnim sind.[ikalnim] organizacijama, a osobito da se vodi borba za sindikalno akciono i org.[anizaciono] jedinstvo. Treba ispitati za sve sukobe, da se ti kritikuju i da se ne smije boriti.

*Janež:*¹⁵⁴ Jučer sam bio u krugu gdje se je upravo to pitanje raspravljalo. Kako će se održavati veze. Frakcije ostaju privremeno dok ne dođe do sporazuma sa SD, ako dođe. Ako mi sada analiziramo rad frakcija onda ne bi mogli lako nabrojiti 5—6 drugova, koji su aktivni. Ti su bili jezgra i oni su sprovodili odluke prema direktivama. Nije došlo do sporazuma. Trojica su mogla sprovodati part.[ijsku] liniju. Nije bilo potrebe sind.[ikalne] frakcije. Svuda je isto. Savez priv.[atnih] namj.[eštenika] sastajao se redovno. Tamo je bio izvanredni slučaj.¹⁵⁵ Šivači: legalno ne treba, ilegalno treba. Struktura i veze. U uži odbor te sind.[ikalne] biblioteke treba da uđu dva druga, širi odbor bira uži odbor. Taj odbor u biblioteci bi rukovodio radom frakcija¹⁵⁶ i vjerovatno se te frakcije neće sastajati već će sposobni ljudi sprovoditi part.[ijsku] liniju u sindikatima. Metalci, frakcija postoji do jedinstva. Način treba primjeniti tako da ne bude lično. Način neće biti zakulisni, ali zato će biti teži rad što je javni. Zato neće niko moći da kaže, da je to zakulisna akcija. Drugi savezi treba da vrše pritisak na metalce zbog jedinstvenog rada.

Borba protiv fašizma i rata, osnivanje obranbenih četa. U toj tački ćemo spojiti i referat o VII. Kongresu Kominterne.

Janež: Postavlja se najvažnije pitanje zašto smo promijenili taktiku. Na to pitanje ćemo odgovoriti tako, da najprije razmotrimo situaciju do 928. U SSSR je situacija bila različnija od ove današnje. Unutarnji je polit.[ički] položaj bio slab. Partija je imala doduše vlast u svojim rukama, ali još uvijek nije bila uspjela da likvidira burž.[oasku] klasu i kulake. Do 928 postavlja se još pitanje ko će koga pobijediti: kulaci ili socijalizam. Vojska nije bila što se je želilo, nije bila dovoljno tehnički ni politički spremna ni sposobna. Bila je zaostala iza ostalih vojski kapit.[alističkih] zemalja. Položaj radnika bio je isto nižeg stepena nego onaj radnika u kapit.[alističkim] zemljama, osobito u Engl.[eskoj], Franc.[uskoj] it.d., gdje su radnici borbom sebi stvorili priličan položaj. Taj položaj radnika u Uniji bio je viši od položaja pred rat u carskoj Rusiji. Na osnovi nižeg položaja rad.[nička] klasa kao masa nije osjetila privrženosti za sovjetsku vlast. Avangarda je vidjela da širokim slojevima nije jasno dali stvar ima nadu na poboljšanje, za kojim su težili i borili se u revoluciji.¹⁵⁷ Položaj seljaka: oni su dobili zemlju, ali je njihov položaj bio niži od ek.[onomskog] nivoa u ost.[alim] kapit.[alističkim] zemljama. Do 928

¹⁵³ Podvučena riječ: dapače.

¹⁵⁴ Franjo Kralj.

¹⁵⁵ Savez privatnih namještenika bio je u sastavu URSSJ-a u to vrijeme. Komunisti i njihovi simpatizeri nisu uspjeli osvojiti njegovu centralnu upravu, ali su imali određenog utjecaja u mnogim njegovim podružnicama.

¹⁵⁶ Podvučene riječi: bi rukovodio radom frakcija.

¹⁵⁷ Podvučena cijela rečenica.

još je dolazilo do otvorenih pobuna, koje su predvodili kulaci, a učestvovalo je srednje seljaštvo, a možda nešto i sitnog seljaštva. Pobune su bili dokazi, da seljaci nisu bili dovoljno privrženi sovj[etskoj] vlasti. Spoljno polit[ička] situacija SSSR-a do 928 bila je isto slaba. Sovjeti trebaju zajam za izvršenje svojih planova, da mogu izvršiti plan onim tempom, koji traži situacija. Oni ga moraju uražiti tako reći na koljenima od pojedinih kapit[alističkih] zemalja.¹⁵⁸ U vezi s tim je jasno pitanje Nepa.¹⁵⁹ To nije ništa drugo nego popuštanje kulacima,¹⁶⁰ srednjem seljaku i sitnom vlasniku fabrika. Do 928 sitni vlasnici mogli su da rade za svoju režiju, mogli su eksploatirati rad[ničku] klasu do izvjesne granice. Nep je bio nužna ustanova, koju su sovjeti uveli silom prilika, da mogu sagraditi aparat i sistem te sredstva nužna, da u budućnosti postanu na političkom i ekonomskom polju glavni faktor. Iako su oni bili preuzeli vlast u svoje ruke, to još uvijek nije bila likvidacija buržoaske vlasti. Tu je trebalo manevrisati jer se je buržoazija pritajila, da u zgodno vrijeme potpomognuta od kapit[alističkih] zemalja zapada, zaskoči sovjete i opet sjedne na grbaču radnom narodu. Sovjeti su bili uvijek na oprezu, organizovali svoj sistem, svoju vlast i gospodarstvo. Za to vrijeme međutim, do 928 kapit[alističke] zemlje došle su do vrhunca svojeg blagostanja. Za rata iscrpeni su bili svi magacini. Masa je trebala ishranu, odijelo, obuću. Nastao je nagli porast u proizvodnji za razliku od sovjeta, koji su morali izgrađivati jedan posve novi sistem, gdje nisu mogli da se ugledaju ni u koga, gdje se je moralo skupo plaćati svako svoje iskustvo i gdje su bili potpuno ekonomski izolovani. Mi znamo da socijalizam temelji svoj sistem uglavnom na jakoj industrijalizaciji, a sovjeti su bili eminentno agrarna zemlja. Kao takovi (izolovani), sovjeti, su imali da se bore sa unutarnjim i vanjskim neprijateljima i ujedno da vode konsekvantno i beskompromisno u pravcu ostvarenja socijalizma, dakle za razliku od kapit[alističkih] zemalja, koje su samo imale da usavrše¹⁶¹ svoj sistem, sovjeti su gradili novi.¹⁶² Nastao je bolji položaj brže u njihovim zemljama nego u SSSR. U kapit[alističkim] zemljama (u kojima se krize ponavljaju periodički, svakih najprije 10, pa kasnije sve u manjem razmaku) postoji do 928 prividna stabilizacija (period između jedne i druge krize, krize obično završavaju ratom) kapitalističkog sistema.

U toj relativnoj stabilizaciji kapitalizma postoji burž[oaška] demokratija (osim u Italiji) ta »demokratija« sastoje se u tome, da zbog prosperiteta treba mnogo radnika, a ovi jer su potrebni traže i izvoje neka prava, koja na oko izgledaju kao pobjeda rad[ničke] klase. Osim toga evropski proletarijat je u jednom boljem položaju koji mu omogućuje bezdušno pljačkanje i porobljavanje kolonijalnih naroda po kapit[alističkom] imperijalizmu. SD do 1930/31 stvarno je u većini zemalja pretstavnik većine radničke klase (osim u Jugoslaviji). Ta soc[ijalna] demokratija potpomaže režime burž[oaških] vlada i sudjeluje u

¹⁵⁸ Isto.

¹⁵⁹ NEP — Novaja ekonomičeskaja politika — nova ekonomska politika, uvedena u Sovjetskom Savezu nakon razdoblja ratnog komunizma, nakon odluke donesene na X kongresu RKP(b) u ožujku 1921. godine. Uvedeno je slobodno raspolaganje viškom poljoprivrednih proizvoda nakon što se plate porezi, a također i privatna trgovina kako bi se osigurala obnova narodnog gospodarstva i izgradnja socijalističke privrede.

¹⁶⁰ Podvučene riječi: popuštanje kulacima.

¹⁶¹ Podvučena riječ: usavrše.

¹⁶² Podvučena riječ: novi.

njima. U to vrijeme mi imamo potpuno pravo kada izbacujemo parolu protiv socijal-fašista. Oni su glavni faktor i najjača drž.[avna] organizacija i osnovica buržoazije u njenom djelovanju. Do 928 postoji u seljaštvu ogroman strah od diktature, bez obzira, da je to diktatura proletarijata (a sije ju kapit.[alistička] i klerikalna štampa). Radnička klasa nije vidjela one dobiti koju je očekivala i tražila i mislila naći u Uniji, jer je nivo bio niži nego u kapit.[alističkim] zemljama. I radnička se klasa malo interesuje za Sovjete. Situacija u 935: u SSSR-u nema više pitanja: tko će koga. Došlo je vrijeme, kada se može govoriti, da je u Uniji likvidirana burž.[oazija] i kulačka klasa. Ne da oni više ne postoje, već da ih nema kao klase i faktora, te kao takovih kao nosioca jedne ideje. Pitanje blagostanja u SSSR-u 935 neosporno ide u korist socijalizma. Od 928 do 935 stvari se mijenjaju neosporno u korist socijalizma. Kriza (koja se periodički vraća) se pomalo javlja, nestaje blagostanje, a ono odlazi u Sovj.[etsku] Uniju. Radnici i seljaci vide sada korist od sovj.[etske] vlasti, pa se i drugačije odnose spram sovjeta. Zbog te koristi imaju oni sada interesa da brane tu vlast, pa su i spremni da [se] bore za svoje. Zbog toga je sovjetskoj vlasti omogućeno da ide pravcem sve veće i pravije demokracije. Uvada se tajno neposredno pravo glasa za sve (prije je bio odnos 1 : 5). Vojska: Budući da je 85% kolektivizirano, to je i duh u vojsci bolji. Ne samo u tehničkom, već i u polit.[ičkom], jer je svaki od njih svjestan za što se bori. Spoljno politički položaj je dobar, već je skoro svi priznaju. Na ekonomskom polju diktira SSSR. Kad mu treba zajam on diktira uslove, jer je najsigurniji platac. Sve su ostale države proglasile moratorij osim nje, koja plaća i prije nego dug dospjeva.

U kapit.[alističkim] zemljama postoji privremena pobjeda fašizma i opasnost rata. Položaj radnika i seljaka je gori nego u Uniji. Ogromna besposlica, radno vrijeme se produžuje. Ukidaju se sva stečena prava radničke klase. Padaju SD vlade i njihova pomaganja drž.[avnih] vlada. SD koja je imala ogroman uticaj ili većinu u vladi uništena je fašizmom. Njene se mase interesuju i spremne su da se bore za savez sa Sovjetima. Danas se oni više ne strše diktature proletarijata. Radnička je klasa osjetila diktaturu fašizma i svi SD radnici, koji su mislili, da će doći kuglicama na vlast. Za radnike koji imalo misle jasno je da vri ideja juriša.

Narodni Front Slobode. Klasa je nosilac fronta. Ona privlači sve elemente, koji su spremni da se bore za demokratske principe. K. P. je internacionalna, ona je spremna da ide sa tim elementima onaj dio puta, kojeg su mase spremne da idu. U procesu toga hoda za uspostavom demokratskih principa jedan je dio spreman da ide i dalje sa radničkom klasom. Privlačiti taj element, znači raditi za revoluciju.

Do 928 Kominternu postavlja kao životno pitanje cepanje radničke¹⁶³ klase. SD se kompromitovala za rata i posle njega na strani buržoazije. Revolucionarni dio radničke klase je malen. Do 924 se ne može ni govoriti o boljš.[evičkoj] partiji. Zbog bojazni da će se revoluc.[ionarna] manjina, jer nije bila čvrsta ni revoluc.[ionarno] potkovana, raspliniti u toj masi, u tom oportunističkom glibu, zbog te bojazni od interesa je da se cepa i izvlači i formira u posebne grupacije, da se smanji uticaj oportunističke i burž.[oaskih] tendencija.

¹⁶³ Podvučene riječi od Kominternu do radničke.

Međutim 931(?) dobivamo direktive da moramo ulaziti u sindikati.¹⁶⁴ 935
dobilo je to konkretne oblike i potvrdu. Danas je najvažniji cilj jedinstvo. Isku-
stvo radničke klase cijelog svijeta i Unije na osnovi naleta fašizma i njihove po-
bjede te razbijanja SD došlo je do spoznaje potrebe jedinstva da se tako lakše
odupre najezi fašizma. Danas od SD nema opasnosti, koja je prijetila do 928.
Danas možemo člana partije miješati sa crnim đavlom, i on će postati revoluci-
onaran. Na osnovu ek.[onomsko] polit.[ičke] situacije došlo je do promjene tak-
tike svuda pa i kod nas.

Pitanje vojske i nove taktike u ratu, prema VII Kongresu. Prije se je po-
stavljalo pitanje: čim se kapit.[alističke] zemlje zarate, jedni i drugi treba da
rade protiv rata. Na rušenju svojih vlada i rasapu svoje vojske. Nije bilo bitnih
razlika. Jedni i drugi se bratime, ruše se vlade; bore se za revoluciju. Danas
je »demokratskiji«, a s druge strane postoji pobjeda fašizma, u drugim zem-
ljama. Na osnovu promjene situacije nastupila je i promjena stava za slučaj
rata. Formiranjem fašizma i njegovom pobjedom u Italiji i Njemačkoj stvorene
su burž.[oasko] kontrarevolucionarne avangarde, udarna pesnica kontrarevolu-
cije — antikominternu. Sada je pitanje tko je glavni neprijatelj. Sada postoje
dve grupe država: u jednoj grupi su države burž.[oaske] demokratije, koje su
u savezu sa Unijom — za održanje mira (Francuska, Češka, Rumunija, Tur-
ska). Pita se kakova će sada biti naša taktika za vrijeme rata. U ratu između
Č.S.R. i Njemačke, čehoslovački komunisti glasuju za ratne kredite, treba da
se bore u ratu sa Čehoslovacima protiv Njemačke, jer se bore protiv fašizma
za Uniju i Svjetsku revoluciju. Ako rade u tom slučaju na rascepu svoje vojske
to znači pobjedu fašizma i njegovo širenje, te jači utjecaj u radnima masama.
To znači odalečiti se od revolucije. Tu nema bratimljenja. Ako burž.[oazija]
vojskom uspije oslabiti fašizam i glavnog neprijatelja lakše se obračuna sa dru-
gim neprijateljem. Čim je fašist.[ička] pesnica oborena. njem.[ački] komuniste
rade protiv vlade, za rascep vojske i predlažu bratimljenje češkoj vojsci.

Za rat između Italije i Jugoslavije: to nije jednaki fašizam, fašizam nema
još masovne podloge, kao u Italiji. Mi treba da se borimo protiv Italije i da
u isto vrijeme radimo u vojsci protiv generalskih klika, fašist.[ički] usmjerenih.
Kod nas je teža situacija. Čim fašist.[ička] avangarda bude slomljena, rasprše-
na, nema oslonca, nema udarne posnice, mi se moramo boriti tako da odabere-
mo od dva zla manje i to u pravcu rušenja fašizma. Ako se stvori zeleni kader,
prelazimo u zeleni kader, kao masovnu organizaciju.

Rezolucija: Članovi partije treba da svim snagama podupru pravilnu ak-
ciju jedinstva i u tom pravcu da rade na podupiranju njihovih zborova. Tre-
ba ulaziti u fašističke organizacije, minirati ih. Narodni front. Mi stojimo sla-
bo. U Srbiji, Crnoj Gori, Bosni je bolje. Kod nas postoji nacionalno pitanje. U
Srbiji je selo razbito i nacionalno pitanje nije glavno. Hrvatsko je selo kompak-
tno u HSS. U Srbiji opet ima više zborova, jer se ljudi bore za povjerenje
masa.

¹⁶⁴ Komunisti i njihovi simpatizeri u Zagrebu počeli su spontano ulaziti u reformi-
stičke, socijalističke sindikate: najprije ORS, a zatim URSSJ. To je bilo već 1929,
a nastavilo se već 1930. godine znatno intenzivnije. CK KPJ donio je u srpnju 1932.
godine odluku da se ulazi u reformističke sindikate vjerojatno na osnovi iskustva koje
se već steklo u zemlji, a i na osnovi novog stava prema socijalnoj demokraciji koji
se u to vrijeme formulirao.

Budući da je rad konferencije bio ometan kišom, te morao biti prekinut kroz nekih tri i pol sati, to se u nastavku, zbog poodmaklog vremena nisu mogle proraditi daljne tačke dnevnog reda i to: Rad među omladinom, rad na selu, rad među ženama, rad u vojsci i rad u C. P. Stoga je mjesna konferencija stavila u dužnost budućem M. K. da kritiku, nedostatke, konstatacije i zaključke o radu po tim pitanjima izradi i unese u rezoluciju mjesne konferencije prema rezolucijama rejona, rukovodeći se primjedbama oko sastava rezolucija, kako je to bilo iznešeno na samoj konferenciji.

Potom se je prešlo na biranje novog M. K., te delegata za osnivački kongres KPH, pa je mjesna organizacija izabrala novi M. K. od 5 članova i 2 delegata za kongres sa 2 zamjenika.¹⁶⁵

Time je konferenca završila svojim radom.

---

¹⁶⁵ Vidi tekst uz bilj. 21.